БҮХЫ ОРОНУУДАЙ ПРОЛЕТАРИНАР, НЭГЭДЭГТЫ!

Бурят-Монголой ҮНЭН

КПСС-эй Бурят-Монголой обкомой, БМАССР-эй Верховно Соведэй, КПСС-эй Улан-Удын горкомой орган.

№ 144 (8669)
ИЮНИИН 20
ПЯТНИЦА
1958 он

Сэн 20 мүнгэн

МҮНӨӨДЭРЭЙ НОМЕРТО:

Г. Митупов.—Ургаса харууһалга түлэг дундаа (1-дэхи нюур).

Республикын колхоз, совхозуудта хабарай тарилгын ябаса тухай 1958 оной июниин 15-най мэдээн (1-дэхи нюур).

Зунай һарануудта һү һаалгаяа дээшэлүүлхын түлөө шангаар тэмсэе! (1-дэхи нюур).

Д. Цыремпилон.—Советскэ Бурят-Монголой 35 жэлэй ой (2-дохи нюур).

Уран зохёолой хуудаһан: **Д. Дамбаев.**—Хабарай шүлэг, **Цэдэн Галсанов.**—Залуу поэт Даши Дамбаев, **Д. Хайморой.**—Эхэ ороной баялиг (3-дахи нюур).

Ширабсэнгэ Бадлын.—(Рассказ) Хоёр столбын хоорондуур (3-дахи нюур).

Л. Мельникова. — Пионернүүдэй дүрбэдэхи слёт (4-дэхи нюур).

Хилын саанаһаа: Чехословакиин коммунистическэ партиин XI съезд нээгдэбэ, КПЧ-гэй XI съезд дээрэ А. Новотнын хэлэһэн элидхэл, «Һайн жэшээ харуулһанайнь түлөө Советскэ Союзда баясхалан хүргэнэ». Номгон океан дээрэ ядерна бомбо туршалгын хойшолонгууд, Ливандахи байдал (4-дэхи нюур).

БМАССР-эй Министрнүүдэй Соведтэ

Һаяхан республикын Министрнүүдэй Совет ургасын хойноһоо харууһалха тухай Сэлэнгын аймагай Сталинай нэрэмжэтэ колхозой түрүүлэгшэ нүхэр Нимаевай тоосоо заседани дээрээ дуулаад, энэ колхоздо ургасын хойноһоо харууһалха хүдэлмэриин оройтожо эхилэгдэһэн ба муугаар эмхидхэгдэһэн дээрэһээ ороoһото ургамалнууд буртаг үбһэндэ дарагдаа, мүн кукуруза, таран сэсэг болон корнеплод тариһан газарта буртаг үбһэн ехээр ургаа, тиигэбэшье буртаг үбһэ үгы хэхэ тушаа колхозой правлени хэмжээ абанагүй гэжэ тэмдэглэбэ. 536 гектар кукурузын тарилгын оройһоо 100 гектарынь борнойлогдоо, пропашной ургамалай зурууд хоорондын газар элдүүрилэгдэжэ эхилээдүй, юрэнхыдөө ороoһото ургамалай хойноһоо харууһалха ямаршье хүдэлмэри хэгдээгүй, хэгдэнэшьегүй. Энэ колхоз азодой ба фосфорой 60 тонно үтэгжүүлгэтэй аад, ургасадаа нэмэлтэ тэжээл оруулнагүй. Ургасые харууһалха тушаа хүдэлмэриин түсэб табигдаагүй, ямар талмайда буртаг үбһэнэй ямар зэргээр ургаһаниинь тодорхойлогдоогүй байшоо. Кукуруза ургуулха ба хуряаха оньһожоруулагдаһан тракторно-комплексно агрегадууд, саг үргэлжын звенонууд мүн лэ эмхидхэгдээгүй байһаар. Тиимэһээ кукурузын ургаса зүндөө эрхигдошоһон байна. Таряанай талмай дээгүүр хоротон хорхой эрбээхэйнүүдэй олошорбошье, колхоз эдэниие үгы хэхэ хоро мүнөө хүрэтэрөө худалдажа абаагүй. Гадна, таряа талхаяа адуу малай гэшхэхэ, түйбэхэ ябадалһаа харууһалха хүдэлмэри эмхидхэгдээгүй.

Хүдөө ажахын ургамалнуудые ургуулха хэрэгтэ харюусалгагүйгөөр хандаһанайнь түлөө, ороoһото болон пропашной ургамалые харууһалха хэмжээ абаагүй байһанайнь түлөө тус колхозой түрүүлэгшэ нүхэр Нимаевта Министрнүүдэй Совет донгодолго соносхоод, ургаса харууһалха хүдэлмэриие ойрын үедэ һайжаруулжа, зохихо гуримтай болгоогүй һаа, бүри шанга харюусалгада хабаадуулагдаха гэжэ һануулһан байна.

Аймагайнгаа колхозуудта ургаса харууһалгые саг соонь үнгэргэхын хойноһоо хиналта һулаар хэһэнэйнь түлөө Сэлэнгын аймгүйсэдкомой түрүүлэгшэ нүхэр Ангархаевта, хүдөө ажахын инспекциин начальник нүхэр Гусевта шанга һануулга хээд, буртаг үбһэ түүлгые шангадхаха тушаа эрид хэмжээ абахыень, ургаса харууһалгын агротехникые эбдэһэн хүнүүдые шанга харюусалгада хабаадуулхыень тэдээнһээ эрибэ.

Тиихэдэ ургаса харууһалха хүдэлмэриин түсэб хоёр үдэрэй болзор соо табижа, кукурузын ургасые борнойлхо, кукурузын болон бусад пропашной ургамалай зурууд хоорондын газарые элдүүрилгэдэ бии байһан хамаг техникээ табижа, ажал хэжэ шадаха бүхы хүн зоноо эмхидхэжэ, ороoһото ургамалай буртаг үбһэ гараар түүлгэхэ тушаа Сталинай нэрэмжэтэ колхозой правлени, тэрэнэй түрүүлэгшэ нүхэр Нимаев уялгалагдаа. Ургасын зурууд хоорондохи газарые элдүүрилхын, ургасые борнойлхын ба буртаг үбһэ түүхын хажуугаар ургасада, түрүүшын ээлжээндэ кукурузада минеральна үтэгжүүлгээр нэмэлтэ тэжээл үгэхэ, таряа талханда мал оруулжа, түйбүүлһэн хүнүүдые «Колхозууд болон совхозуудта таряа талха малда гэшхүүлһэнэй түлөө харюусалгада хабаадуулха тухай» СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй 1955 оной январиин 11-нэй Указай ёһоор харюусалгада хабаадуулха, ойрын үдэрнүүдтэ пар хахалалгые дүүргэхэ, мүн пар дээрэ буртаг үбһэ ургуулангүй, тэрэниие хаа хаанагүй элдүүрилжэ байха гэжэ тэрэшэлэн уялгалагдаба.

Колхоз, совхоз бүхэндэ хүдөө ажахын ургамалай хойноһоо харууһалга саг соонь хэхэ, байгша ондо үндэр ургаса ургуулха тушаа колхозууд болон совхозуудай абаһан уялгануудаа дүүргэхын хойноһоо хиналта тогтоохо, энэ талаар тэдээндэ бодото туһаламжа үзүүлхэ гэһэн эрилтэ Министрнүүдэй Совет бүхы аймгүйсэдкомуудай түрүүлэгшэнэрэй, хүдөө ажахын бүхы инспекцинүүдэй үмэнэ табиһан байна.

Ургаса харууһалга түлэг дундаа

Набша намаа, үбһэ ногооной шоол пэшэгэнэсэ, тэшэгэнэсэ ургаса, үнгын сэсэгүүдэй бадаран һалярха зунай эхин ерээ. Колхозуудай таряалан дээгүүр ороoһо таряан болон бусад ургамалай эшэ набша тэрһөө үдэртэ ургажа, газарайнгаа оруу бүрхөөн, хүхэрэн, ногоорон харагдадаг болонхой. Эдэ үдэрнүүдтэ Кударын аймагай Ленинэй нэрэмжэтэ колхозойхид (түрүүлэгшэнь нүхэр Иванов) кукурузынгаа тарилга борнойлжо, зурууд хоорондохи газарые элдүүрилжэ захалаа. Эндэ колхозой механизатор нүхэр Доматаровай хүтэлбэрилдэг комплексно агрегадынхид 100 гектар кукурузын тарилгын газарта ургаса тэгүүрнь түрүүшын борнойлго хээд, удаань ургамалые хоротон хорхой шумуулһаа хамгаалхын түлөө, ургасадаа гексахлоран хоро сашаа. Иигээд хура бороогой оромһоор гү, али уһалһанайнгаа һүүлдэ, ургасын зурууд хоорондохиие зөөлэрүүлэн элдүүрилхэ культиваци хэхэ юм.

Тэрэшэлэн аймагай «Путь к коммунизму» колхоздо нүхэр Жарниковай хүтэлбэрилдэг комплексно агрегадынхид 100 гаран гектарта кукурузынгаа ургаса нэгэ дахин борнойлоод, мүнөө тэрэ газараа ургасын гараһанай хойно түрүүшынхеэ уһалжа дүүргэхэнь. Мүн тус артельдэ нүхэр Галсановай комплексно бригадынхид бүхы хүдэлмэришэдөө һургуулиин һурагшадые элсүүлжэ, 350 га таряанай газарта буртаг үбһэ, үрмэдэһэ түүжэ хаяа.

Эндэхи Кировэй нэрэмжэтэ артелиин кукуруза ургуулха комплексно агрегат (даагшань нүхэр Дампилов) 100 гектар газартаа зурууд хоорондын культиваци хэжэ дүүргээд байнхай. Гадна энэ колхозойхид байгша ондо хонин бүридөө центнерһээ бага бэшэ набшаһата тэжээл бэлдэхэ гэһэн үүсхэл гаргаад, мүнөө энэ хүдэлмэридэ хүнүүдые болон автомашина олоор табинхай. Июниин 18-най мэдээгээр, артелиинхид бүхыдөө 300 гаран центнер набшаһата тэжээл бэлдээд, тэрэнээ хонидойнгоо байрада зөөжэ абаашанхай. Набшаһата тэжээл бэлдэлгэдэ Тамирай, Шаазгайн, Ивановкын һургуулиин һурагшад, багшанар эдэбхитэйгээр хабаадалсана.

Г. Митупов.

Республикын колхоз, совхозуудта хабарай тарилгын ябаса тухай

1958 оной июниин 15-най мэдээн

(Түсэбэй дүүргэлтэ процентээр)

Аймаг	Бүхы хабарай тарилга	Тэжээлэй ургамалнуудые тарилга	Тэрэ тоодо, нэгэ жэлэй ногоо болон зелёнко тарилга	Огородой эдеэ тарилга
Кударын	93,4	60,3	41,4	72,9
ргажанай	85,7	65,0	40,0	44,0
унтын	70,4	59,4	56,2	40,0
нурын	93,9	68,9	50,1	80,0
ын	86,9	54,8	30,2	70,0
уунын	85,1	60,4	58,7	41,7
грайн	92,5	65,7	39,6	42,6
хамэнай	77,6	55,5	21,3	50,0
олгын	89,9	62,1	18,8	56,2
банскын	99,8	70,0	102,9	45,2
жэнгын	95,4	83,8	69,8	45,2
дарын	85,6	58,1	26,2	45,0
румканай	89,0	57,3	29,7	64,0
ктын	86,7	60,5	41,6	60,0
каршэбэрэй	84,9	42,4	18,8	60,5
ын	—	—	—	—
Прибайкальска	85,4	53,7	32,6	111,3
Хойто-Байгалай	—	—	—	—
Сэлэнгын	53,9	54,2	35,7	53,7
Тарбагатайн	95,3	73,8	56,8	56,5
Ториин	87,1	52,5	30,9	81,7
Түнхэнэй	102,0	117,5	106,5	68,5
Хориин	87,6	59,1	41,9	41,7
СОВХОЗУУД:				
Бичурын	88,7	55,2	31,3	60,0
Борьёогой	64,7	37,6	28,7	20,0
Яруунын	100,7	73,8	100,7	100,0
Кяхтын	86,4	64,1	50,0	40,0
Сэлэнгын	72,0	40,6	13,9	100,0
Хориин	81,3	68,5	61,3	40,0
«Эрдэм»	84,6	63,3	50,0	100,0

Зунай һарануудта һү һаалгаяа дээшэлүүлхын түлөө шангаар тэмсэе!

☆☆ ☆☆

1958 оной январь—май һарануудта һү ехээр һаахын түлөө колхоз, совхоз, һуралсалай-туршалгын ажахынууд болон һаалишадай мүрысөөн

1958 оной январьһаа июнь хүрэтэр үнеэн бүриһөө дунда зэргээр 800 килограммһаа дээшэ һү һааһан колхозууд

Аймаг	Колхоз	Түрүүлэгшын нэрэ, обог	Үнеэн бүриһөө һаагдаһан һүн
Тарбагатайн	Калининай нэр.	Болонев И. М.	1192
Иволгын	«3-я пятилетка»	Горбунов П. А.	1051
Иволгын	«8-е Марта»	Ткачев А. Ф.	998
Тарбагатайн	«Октябрь»	Беляев В. Е.	879
Тарбагатайн	«Красный боец»	Хрулев И. К.	817

1958 оной январьһаа июнь хүрэтэр үнеэн бүриһөө дунда зэргээр 900 литрһээ дээшэ һү һааһан совхоз болон һуралсалай-туршалгын ажахы

Совхоз, һуралсалай-туршалгын ажахы	Директорэйнь нэрэ, обог	Үнеэн бүриһөө һаагдаһан һүн
Зооветинститудай	Коркин М. Н.	2180
Тубсанаториин	Бадмаев С. В.	1186
Совпартһургуулиин	Белоусов	1063
Кяхтын совхозой	Ильков Д. Б.	994
Бичурын совхозой	Юмсунов Б, Б.	906

Энэ үе соо үнеэн бүриһөө 1000 литрһээ дээшэ һү һааһан һүнэй-товарна фермын һаалишад

Нэрэ, обог	Аймаг	Колхоз	Үнеэн бүриһөө һаагдаһан һүн
Казазаева Е. М.	Тарбагатайн	Калининай нэр.	1546
Эрдынеева Д. Б.	Кударын	Ждановай нэр.	1497
Акулова М. Т.	Иволгын	«3-я пятилетка»	1415
Борисова А. В.	Тарбагатайн	Калининай нэр.	1330
Филиппова Л. А.	Ториин	Свердловэй нэр.	1323
Власова М. Т.	Тарбагатайн	Калининай нэр.	1312
Чебунина Ф.	Сэлэнгын	«Путь Ильича»	1299
Мамаева З.	Иволгын	«8-е Марта»	1290
Пурбуева Н. Ж.	Иволгын	«Коммунизм»	1252
Вязьмина В. И.	Прибайкальска	Лазогой нэр.	1236
Бурундукова М. Я.	Иволгын	«8-е Марта»	1227
Трифонова Ф.	Сэлэнгын	«Путь Ильича»	1189
Борисова А. П.	Тарбагатайн	Калининай нэр.	1169
Нигулимова Г. Т.	Иволгын	«3-я пятилетка»	1157
Астраханцева В. Е.	Прибайкальска	Лазогой нэр.	1140
Чебунина Е.	Сэлэнгын	«Путь Ильича»	1139
Пичугина В. И.	Тарбагатайн	«Искра»	1128
Брянская В. П.	Иволгын	«3-я пятилетка»	1118
Власова М. Л.	Тарбагатайн	Калининай нэр.	1105
Хлебодарова А. П.	Иволгын	«3-я пятилетка»	1102
Власова Е. П.	Тарбагатайн	Калининай нэр.	1099
Емельянова А. С.	Тарбагатайн	Калининай нэр.	1095
Афанасьева В.	Сэлэнгын	«Путь Ильича»	1084
Гармаева Р. Ж.	Иволгын	«Коммунизм»	1082
Хлебодарова В. С.	Иволгын	«3-я пятилетка»	1081
Власова М. Т.	Тарбагатайн	Калининай нэр.	1075
Степанова Л. А.	Тарбагатайн	Калининай нэр.	1074
Зайцева С. С.	Тарбагатайн	Калининай нэр.	1073
Десятова В. Ф.	Ториин	Свердловэй нэр.	1067
Валехматова Н.	Прибайкальска	Лазогой нэр.	1066
Серебренникова В. Д.	Кударын	«40 лет Октября»	1061
Пунсыкова Е. Ц.	Бичурын	Ждановай нэр.	1056
Русина З. М.	Кабанскын	«XX партсъездын»	1053
Гармаева Р.	Иволгын	«Коммунизм»	1052
Баташева Г. П.	Прибайкальска	Лазогой нэр.	1051
Казазаева А. П.	Тарбагатайн	Калининай нэр.	1048
Телятникова Н. Н.	Тарбагатайн	«Октябрь»	1043
Рандина В. С.	Тарбагатайн	«Красный боец»	1040
Баинова Б. М.	Кударын	Ждановай нэр.	1035
Серебренникова Е.	Кударын	«40 лет Октября»	1033
Косицкая Л. Е.	Иволгын	«8-е Марта»	1027
Торгашина Т. Ш.	Иволгын	«8-е Марта»	1027
Цыбденова С. А.	Иволгын	«Улаан Оронго»	1013
Балдандоржиева	Хэжэнгын	Карл Марксын нэр.	1001
Нетесова А. Г.	Иволгын	«8-е Марта»	1000
Бурундукова П. К.	Иволгын	«8-е Марта»	1000

1958 оной январьһаа июнь хүрэтэр үнеэн бүриһөө дунда зэргээр 1200 литрһээ дээшэ һү һааһан үүлтэртэ фермын һаалишад

Нэрэ, обог	Аймаг	Колхоз	Үнеэн бүриһөө һаагдаһан һүн
Лубсанова Б.	Сэлэнгын	Карл Марксын нэр.	2284
Жалсанова П.	Сэлэнгын	Карл Марксын нэр.	2158
Чултумова Б.	Сэлэнгын	Карл Марксын нэр.	1673
Буянтуева Б.	Сэлэнгын	Карл Марксын нэр.	1412
Бадмаева Л.	Сэлэнгын	Тельманэй нэр.	1402
Будажапова Д.	Сэлэнгын	Карл Марксын нэр.	1393
Аюшеева В.	Сэлэнгын	Тельманэй нэр.	1304
Павлова К.	Сэлэнгын	Тельманэй нэр.	1288
Нимаева Д.	Сэлэнгын	Тельманэй нэр.	1269
Дансорунов Л.	Сэлэнгын	Сталинай нэр.	1218
Дашиева Ц.	Баргажанай	Карл Марксын нэр.	1215

Энэ үе соо үнеэн бүриһөө дунда зэргээр 1050 литрһээ дээшэ һү һааһан совхоз, һуралсалай туршалгын ажахын һаалишад

Нэрэ, обог	Совхозууд, һуралсалай туршалгын ажахынууд	Үнеэн бүриһөө һаагдаһан һүн
Кожевникова З. Н.	Зооветинститудай һур. ажахы	2533
Усова А. В.	Зооветинститудай һур. ажахы	2436
Котаманова Н.	Зооветинститудай һур. ажахы	2340
Зимерева В. И.	Зооветинститудай һур. ажахы	2303
Максимова В. Д.	Зооветинститудай һур. ажахы	2124
Хлебникова А. Д.	Зооветинститудай һур. ажахы	2011
Ахминеева А. К.	Зооветинститудай һур. ажахы	1549
Линхобоева Б.	Бичурын	1515
Дармаева Д.	Бичурын	1511
Очирова О.	Бичурын	1510
Найданова Ц.	Сэлэнгын	1354
Данзанова Д.	Сэлэнгын	1335
Беляева О.	Бичурын	1273
Гармаева Д.	Бичурын	1255
Бурдуковская Е. И.	Совпартһургуулиин һур. ажахы	1219
Доржиева Д.	Бичурын	1213
Лукащук М. П.	«Эрдэм»	1194
Цыреторова М.	Тубсанаториин ажахы	1186
Медведева Д. Л.	Совпартһургуулиин һур. ажахы	1184
Дамбаева Д.	Бичурын	1116
Будаев Л.	Сэлэнгын	1115
Сабчюк О.	«Эрдэм»	1110
Плотникова Е.	Бичурын	1109
Бимбаева Д.	Бичурын	1074
Нагирна О.	«Эрдэм»	1052

Түрүү һаалишад

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: 1. Хориин хонинoй совхозой залуу һаалишан **Софья Зандараева**. 2. Иволгын аймагай «8-ое Марта» колхозой түрүү һаалишан **Валентина Торгашина**. 3. Кударын аймагай Ждановай нэрэмжэтэ колхозой түрүү һаалишан **Ногоон-Дари Лузанова**, 4. Прибайкальска аймагай «Прибайкалец» колхозой һаалишан **Анна Ступина**.

Ф. Сорокиной, А. Мантаевай фотонууд.

Советскэ Бурят-Монголой 35 жэлэй ой

Д. ЦЫРЕМПИЛОН,
БМАССР-эй Верховно Соведэй
Президиумэй Түрүүлэгшэ

I.

Энэ жэлэй июлиин 6-да республикымнай ажалшад Агуухэ Октябриин ашаар мандаһан Бурят-Монголой Автономно Советскэ Социалистическэ Республикынгаа 35 жэлэй ойе һайндэрлэхэнь.

Граждан дайнай гал дүлэн соогуур Совет засагай дайсадтай хатуу шанга тэмсэл соогуур бурят арад эрхэ сүлөөгөө оложо, засаг түрэтэй болоһон байна. 1921 оной апрелиин 25-да Зүүн Сибириин Бурят-Монголой Центральна Комитет бии болгогдоо һэн. Тиигээд Дально-Восточно республикын Эмхидхэлэй суглаанай апрелиин 27-ной тогтоолоор Бурят-Монголой автономно область байгуулагдаһан байна. Тэрээндэ Баргажанай, Агын, Сухын, Хоринн аймагууд ороһон юм. Зүгоор энэ автономи бүхы газар дээрээ засагаа ябуулдаггүй байгаа. Юундэб гэхэдэ, автономи гансал бурят арадта хамаатай байһан юм.

1921 оной сентябриин 1-дэ ВЦИК-эй Президиум РСФСР дотор бурят зонтой автономно область бии болгохо шухала гэжэ тоолоһон байна. Тиигээд сентябриин 23-да бурят-монгол ажалшадай Эмхидхэлэй съезд зарлагдажа, автономно область тогтоогдоһон байгаа.

1922 оной ноябрьда, Алас Дурна зүгтэ Совет засагай тогтоогдоһоной һүүлдэ нагаанинь—Иркутска губернидэ, нүгөөдэнь Дально-Восточно республикада байһан автономно областьнуудые нэгэдүүлхэ асуудал гараа һэн.

1923 оной майн 30-да ВЦИК-эй Президиум иимэ тогтоол баталан абаһан байгаа: «Сибириин, Алас Дурнын бурят-монголнуудай автономно областьнуудые Дээдэ-Үдэ түб хототойгоор нэгэ Бурят-Монголой социалистическэ Советскэ республика болгон нэгэдүүлхэ».

Бурят-Монголой АССР байгуулагдажа, бурят арадай түүхэдэ тон ехэ удхашанартай событи, ленинскэ национальна политикые хэлбэришэгүйгөөр бэелүүлжэ байһанай тодо гэршэ болоһон байна. Агуухэ Октябриин социалистическэ революциин илан мандаһанай ашаар бурят арад КПСС-эй хүтэлбэри доро хэдэн зуун жэлэйнгээ түүхэдэ анха түрүүшынхеэ өөһэдын гүрэн түрэтэй болоһон, социалистическэ общественные бүхы талаарнь хүгжөөхэ, байгуулха үргэн ехэ арга боломжонуудтай болоһон байна.

Революциин урда тээ бурят нютаг хаанта Россиин эгээл гээгдэнги, мартагдашанхай заха, хизаар, сүлэлгэ, каторгын, харанхы, барга балар байдалтай орон байһан юм. XVII-дохи зуунжэл болотор, Бурят оронОй Россида һайн дураараа оротор бурят арадай олон зуун жэлэй түүхэдэ бүришье барга харанхы, уйтай мунхаг үе саг байгаа. Хариин булимтарагшадай олон тоото добтолго, дээрмэдэлгэһээ, баяшуулайнгаа тухиралтаар өөһэд хоорондын хёмороонһоо ажалша арад зон үхэжэ дууһажа, зобожо тулижа байһан юм.

Ородой гүрэндэ бурят арадай һайн дураараа хамтаран ороһон ушар тон ехэ түрүү удхашанартай байгаа. Тиигэжэ харин эзэмдэгшэдэй дарлалтаһаа сүлөөрһэн, ород арадай хүгжэнги ажахые, культурые халан абаха таарамжатай арга боломжо бии болоһон байна. Экономическашье, эрхынгээшье талаар бурят арадай байра байдалай балай һайжараашьегүй һаань, тэрэ сагһаа хойшо ород, бурят арадуудай ахадүүгэй хани барисаан саг ошохо тума бэхижэжэ, һайжаржа байгаа. Ажалша зон ангиин дарлагшадайнгаа—помещигууд-капиталистнуудайнгаа засаг түрын урдаһаа суг хамта тэмсэжэ захалһан байна.

Бурят оронОй Россиин гүрэндэ ороһон үдэрһөө хойшо 300 жэл боложо байна. Тиимэһээ бурят, ород арадуудай хоорондохи хани барисаан үни холын, хэдэн зуун жэлэй түүхэтэй болоно. Хуби заяагаа агуухэ ород арадтай холбоһондоо, мүнөө Россиин Федерациин, Советскэ Союзай арадуудай алдарта бүлэ соо оршожо байһандаа бурят арад омогорхоно.

Бурят арадай нийтын ажабайдалай хүгжэлтэдэ эндэ сүлэгдөөд нютагжаһан Россиин түрүү үзэл бодолтон—декабристнууд аха дүү Бестужевууд, Торсон, Кюхельбекер, Глебов, Муравьев, Шимков гэгшэд ехэ нүлөө үзүүлөө. Манай арад декабристнуудые—бүри XIX зуунжэлэй эхин багта хаанта засагай урдаһаа бодоһон түрүүшын тэмсэлшэдые мартадаггүй.

Росси дотор капитализмын хүгжэхэтэй хамта, ородой пролетариат дарлуулжа байһан арад зоной, арадуудай аша туһые хамгаалагша болон политическэ тэмсэлдэ бодоо һэн. Агуухэ Ленинэй байгуулһан Коммунистическэ партиин хүтэлбэри доро ородой хүдэлмэришэн анги Россиин бүхы газар дайда дээрэ, тэрэ тоодо Бурят орондо хаанта засагые унагаахын түлөө айхабтар шанга революционно тэмсэл дэлгэрүүлжэ захалһан байгаа. Ородой хүдэлмэришэн ангиин үмэнэ, тэрэнэй авангард болгошо большевигуудай партиин үмэнэ дарлагдажа байһан арадууд өөһэдынгөө эгээл үнэн сэхэ, аша туһынь хэлбэришэгүйгөөр хамгаалагшые олоһон байна.

Үгытэй таряашадтай хамта, оронойнгоо дарлагданги арадуудай национальна сүлөөрэлгын түлөө тэмсэлэй дэмжэлгэтэйгээр, Россиин пролетариат шэн зоригто, баатар тэмсэл хэжэ, Агуухэ Октябриин социалистическэ революциин түүхэтэ илалта туйлаһаниинь мэдээжэ. Тэрэ гэһэнһээ хойшо манай ороной бүхы арадуудай түүхэдэ, политическэшье, экономическашье, культурнашье ажабайдалдань шэнэ үе саг—капитализмын хүмэрин унажа, шэнэ социалистическэ байгуулалтын мандан тогтохо үе саг захалһан байна.

Агуухэ Октябриин түүхэтэ илалтын үдэрнүүдһээ, илангаяа Бурят-Монголой АССР-эй байгуулагдаһанһаа хойшо экономикомнай, түхэл маягаараа национальна, удхаараа социалистическэ культурамнай бүхы талаараа хүгжэжэ захалаа. Россиин Федерациин, агуухэ Советскэ Союзай арадуудай эбдэршэгүй бата нэгэдэлтэй бүлэ соо Бурят-Монголой ажалшад, Коммунистическэ партиингаа хүтэлбэреэр ажахын, культурна байгуулалтадаа шэнэ шэнэ амжалтануудые туйлаа.

II.

Автономно республикын тогтоһонһоо хойшо 35 жэл соо Советскэ Бурят-Монголой түхэл шарай тад ондоо болон хубилаа. Илангаяа индустриализациин талаар тон ехэ амжалтануудтайбди.

Совет гүрэнэй туһаламжын ашаар республикымнай ажалшад дайнай урда тээхи табанжэлнүүдэй үедэ ашагта малтамал абаха, шэл хэхэ, транспортна машина бүтээхэ, ой модоной, загаһанай, мяханай болон һүнэй промышленность бии болгожо, хүгжөөгөө.

Тэдэ жэлнүүдтэ республика дотор түрүү техникээр зэбсэгжэнхэй 300 гаран предприяти баригдаа һэн. Хуушанай предприятинууд ехээр һэльбэн заһагдаһан байгаа.

Манай городууд танигдахагүйгөөр хубилаа. Түб хото Улан-Удэмнай, тэрэшэлэн анханда хүдэлмэришэдэй посёлогууд байһан Городок, Гусиноозерск тосхонууд мүнөө индустриальна томо городууд болоо. Каменск, Онохой, Выдрино болон бусад олон хүдэлмэришэдэй посёлогууд урган бодобо.

Социалистическэ промышленностиин ургахатай хамта, хүдэлмэришэн анги, мэргэжэлтэй интеллигенци олон болоо. Республикымнай предприятинуудта 3307 инженернүүд, техникүүд ажаллана. Бурядуудай дундаһаа хүдэлмэришэдэй, инженерно-техническэ хүдэлмэрилэгшэдэй кадрнууд урган гараа.

Оронойтмнай промышленностиин, тэрэ тоодо Бурят-Монголой промышленностиин саашадаа бүри түргэнөөр хүгжэхэ хэрэгтэ КПСС-эй XX съездын түүхэтэ шиидхэбэринүүд, тэрэшэлэн парти, правительствын һүүлэй үеын тогтоолнууд тон ехэ үүргэ дүүргэбэ. Социалистическэ промышленностияа саашадань хүсэ ехэтэйгээр хүгжөөхэ тухай Ленинэй хараа шугам эдэ түүхэтэ документнүүд дотор харагдана. Партиин заабаринуудые хэлбэришэгүйгөөр бэелүүлжэ байһанай ашаар алба-захиргаанай хоорондо байдаг элдэб һаалтанууд усадхагдажа, үүсхэл эдэбхи гаргаха бүхы арга боломжонууд бии болгогдоо. Мүнөө һайн байһанаа харуулжа байһан экономическа захиргаанай районууд бии болгогдожо, арадай ажахын Совнархозууд байгуулагдаа.

Республикадамнай Бурят-Монголой экономическо-административна районой арадай ажахын Совет байгуулагдажа, БМАССР-эй промышленностиие хүгжөөхын түлөө партиин, Советскэ правительствын анхарал ороддолгоёо гаргажа байдагыень харуулна. Арадай ажахын Соведтэ 90 гаран томо предприятинууд дамжуулан үгтөө. Совнархоз бии болгогдожо, байгаалиингаа баялигуудые, республикынгаа үйлэдбэриин хүсэнүүдые бүри һайнаар хэрэглэхэ арга олгохонь.

Промышленность болон барилгые хүтэлбэрилгээ парти, правительствын шэнэдхэн хубилгаһанай ашаар арадай ажахын бүхы һалбаринуудые хүгжөөлгэдэ шэнэ амжалта туйлаха арга олдоо. Бурят-Монголой промышленность валовой продукци гаргаха түсэбөө 1957 ондо 102,8 процент дүүргэбэ. Үнгэрэгшэ жэлдэ республикымнай промышленность 2,6 миллиард түхэригэй продукци бүтээн гаргаһан байна. 1953—1957 онуудта хэдэ хэдэн гол шухала зүйлнүүдые үйлэдбэрилэн гаргалга һүргүй дээшэлэбэ. Шулуу нүүрһэ абалга 2 дахин, электроэнерги —1,5 дахин, сонхын шэл —1,5 дахин, хюрөөдэгдэһэн модо гаргалга—1,7 дахин гэхэ мэтээр дээшэлһэн байна.

Республикымнай промышленность мүнөө жэлдэшье түсэбөө амжалтатайгаар дүүргэжэ байна. 1958 оной 5 һара соо республикын промышленность түсэбөө 105,8 процент дүүргэбэ.

Бурят-Монголоймнай промышленностиин саашадаа хүгжэхэ арга боломжонууд баясамаар ехэ. Зургаадахи табанжэл соо шэнэ предприятинууд бодхоогдожо, мүнөө хүдэлжэ байгаа предприятинууд үргэдхэгдэжэ, һэльбэн заһагдажа, промышленностьмнай улам хүгжэхэ болоно.

Электрын хүсэн ехээр абтадаг болохо. ПВЗ-гэй ТЭЦ-ын хүсэн 2 дахинһаа үлүүгээр ехэ болгогдохо. Тэрэшэлэн Тимлюйскэ заводой, Галуута-Нуурай шахтын электростанцинууд үргэдхэгдэжэ, промышленностиимнай энергиин хүсэн ехэ болгогдохо юм.

Сэлэнгэ мүрэн дээрэ гидроэлектростанци барихын тулада энэ табанжэл соо технико-экономическа дүнгүүдынь тодорхойлогдохо. Сэлэнгэ мүрэн электроэнергиингээ хүсэнэй талаар Днепрһээ үлүү юм.

Мяха-консервын комбинат, шэлэй механизированна завод ехээр һэльбэн заһагдаха, сэмбын фабрикада шэнэ шэнэ түхеэрэлгэнүүд тодхогдохо байна.

Селендумын мотор-заһабарилгын заводой база дээрэ модо болбосоруулгын промышленностьда хэрэглэгдэхэ станогуудые бүтээн гаргаха предприяти байгуулагдажа эхилээ.

Зургаадахи табанжэл соо Улан-Удэдэ инструментнүүдэй завод баригдахаар хараалагдаа. Каменскын хүдэлмэришэдэй посёлгото шиферэй томо завод баригдажа байна. Таловка станци шадар, мүн Улан-Удэ городто түмэр-бетонно конструкцинуудай заводууд баригдаха. Улан-Удэдэ нэгэ хэбээр гэрнүүдые бүтээхэ завод баригдаха юм. Тэрэ заводой гаргаһан юумэнүүдээр жэлдээ 1200 гэр баригдажа байха.

Сэлэнгэ станци шадар вискозно-целлюлозын завод баригдажа захалаа. Хажуудань хэмэл утаһанай завод баригдахаар хараалагдана. Кяхта городто бүд нэхэлгын фабрика ашаглалгада оруулагдаа.

Шэнэ табанжэл соо республика доторнай арһа-гуталай томо комбинат баригдажа захалха.

Һаяын жэлнүүдтэ бариха, бодхоохо юумэнүүдээ тоолохо болоо һаа олон.

«Химическэ промышленностиие хүгжөөлгэ, илангаяа холимог материал үйлэдбэрилгэ түргэдхэхэ, хүн зоной болон арадай ажахын хэрэглэмжые хангахын тула тэрээгээр элдэб зүйлнүүдые хэхэ тухай» КПСС-эй ЦК-гэй май һарын Пленумэй шиидхэбэринүүд арадай ажахые хүгжөөхэ, ажалшадай ажана һайн байдалые бүри һайжаруулха шэнэ ехэ зорилгонуудые табяа. Энэ зорилгые шиидхэхэ талаар оронойтмнай зүүн зүгэй районуудта ехэ хүдэлмэри хэгдэхэ байна.

Бурят-Монголой АССР химическэ промышленность хүгжөөхэ арга боломжо ехэтэй. Хэды нэлэнхы ехэ ой модотой гээшэбибди. Химическэ промышленностиин һалбаринуудай дунда ой модоной хими гол шухала һуури эзэлдэг. Модоной элдэб үлэгдэлнүүд, хибэдэһэ, сабшадаһанууд химическэ промышленностьда ехээр хэрэглэгдэдэг байна.

Байрын гэрнүүдые бариха, ашаглалгада оруулха шэнэ түсэбүүд табигдажа, бэелүүлэгдэжэ байна. Республикымнай хүдөө тосхонуудта барилга ехээр хэгдэнэ.

Промышленностяа эрид түргэнөөр хүгжөөхэ ехэ арга боломжонуудаа хүсэдөөр хэрэглэхын тулада Бурят-Монголой ажалшадай бүхы хүсэ шадалаа гаргаха байһандань ямаршье һэжэглэлтэ байхагүй.

III.

Республикынгаа 35 жэлэй ойе тэмдэглэжэ байхадаа хүдөө ажахынгаа бүхы һалбаринуудые хүгжөөлгэдэ ехэ амжалта туйлаһаараа омогорхохо эрхэтэйбди.

Ленинэй кооперативна түсэбэй зүбөөр бэелүүлэгдэһэнэй ашаар эдэ амжалтанууд туйлагдаа. Энэ хадаа бүхы хүдөө ажахые социалистическэ ёһоор шэнэдхэн хубилгаһанай аша үрэ мүн.

Нийтынгээ хуушанай харилсаануудые эбдэжэ, шэнэ, хамтын ажалтай болоогүй һаа, Бурят-Монголой ажалша таряашад, мүн бүхы ороной таряашад үгытэй ядуу, харанхы мунхаг байдалһаа гарахагүй байгаа. Революциин урда тээ бурят таряашанай ажамидарха хуби заяан гээшэ айхаар байһан юм. Баяд, ноёдой, ламанарай ямараар аашалһанһаа тэрэнэй хуби заяан шиидхэгдэдэг байгаа.

Хаанта засагай эзэмдэлгын политика ябуулдагай гэмээр хүдөө ажахы хүгжэдэггүй, харин улам доройтодог байба. Хэрбээ 1889 ондо тарилгын талмай 103,1 мянган десятина байһан һаа, 1916 ондо оройдоол 72,1 мянган десятина болошоод байгаа һэн. Мүн малайшье тоо толгой хороһон байгаа. Элдэб алба татаринуудһаа, урядникууд, ноёд, чиновнигуудай эдишэ абалга, мэхэ гохо гаргалгаһаа таряашад үгырэн хооһоржо байдаг байгаа. Агротехникын үгы дээрэһээ, мүн газар таряалан эрхилэлгын хүдэлмэридэ механизаци хэрэглэгдэдэггүй дээрэһээ тон бага ургаса ургадаг, заримдаа ган гасууриһаа оройдоошье ургасагүй үлэшэдэг жэлнүүд болодог байһан юм. Үбэлэй саһата һалхи шуурганда, мүн хохи хабар адуу малнууд хэдэн зуу мянгаараа үхэдэг байба. Баһа элдэб халдабарита үбшэнүүдһээ ехэ хохидол болодог байгаа.

Республикын хүдөө ажахые шэнэдхэн һайжаруулха хэрэгтэ «Революциин урда тээ газар эдлэжэ байһан гуримые ондоо болгожо, Бурят-Монголой нүүдэл, хахад нүүдэл ажабайдалтай хүн зониие һууриужуулха тухай» партиин ЦК-гэй 1929 оной майн 29-нэй тогтоол шухала удхашанартай байгаа. Энэ шиидхэбэриие бэелүүлэн, 200 мянга гаран гектар эдлүүриин газар үйлэдбэриингөө хэрэгсэлнүүдтэй нюдарган баяшуулһаа, зоной хүзүүн дээрэ ажамидардаг бусад этэгээдүүдһээ абтаад, түрүүшынхеэ эмхидхэгдэжэ байһан колхозуудта, үгытэйшүүлдэ үгтөө һэн.

Республикын ажалшад энэ зорилгоёо бэелүүлээд, хүдөө ажахые социалистическээр хубилган хүгжөөхөөр хараалһан ажалаа ябуулжа эхилһэн байна. Хүдөө ажахые бүхы дээрэнь хамтын ажал болгохо, энээнтэй хамта анги болохо нюдарган баяшуулые усадхаха хүдэлмэри эхилээ бэлэй. 1933 оной май һара болотор бүхы хүдөөгэй ажалшадай 64 процентнь хамтын ажалда ороһон юм.

1935 оной октябриин 1 болотор бүхы хүдөөгэй ажалшадай 81 процентнь колхоздо ороод байгаа. 1931 онойхитой жэшэбэл, таряанай талмай 23,7 процентээр ехэ болоһон юм. 29 машинно-тракторна станци эмхидхэгдэһэн байгаа. Анханда нүүдэл байдалтай байһан 12 мянган айл мүнөө һуурижанхай.

Хүдөө ажахые хамтын ажал болгожо нэгэдхэхэдэ, малша бурядай ажабайдалые үндэһөөрэнь хубилгаһан байна. Хамтын ажал хүнүүдэй хоорондохи харилсаае тон ондоо болгоһон, нийтын ажалда тэдэнэй хабаадаха дура хүсэл татадаг болгоһон байна.

Бурядай улус үндэһөөрөө хубилһан байха юм. Муухай хара һэсы гэртэ ядуу тулюур байдалтай байдаг бурядай ажабайдал орогүй үгы болоо. Һургуулитай, клубтай, библиотекэтэй, хүүгэдэй сад болон яслитай, больницатай, эмнэлгын газартай шэнэ шэнэ һууринууд бодхоогдоо.

Һүүлэй 3—4 жэл соо, илангаяа КПСС-эй ЦК-гэй сентябрьска Пленумэй (1953 оной), партиин XX съездын һүүлээр республикын хүдөө ажахые хүгжөөн дэбжээхэ хэрэгтэ ехэ хубилалта болоһон байна.

Хүдөө ажахын бүхы һалбариие саашадань хүгжөөн дэбжээхэ талаар КПСС-эй ЦК-гэй һүүлэй үеын Пленумүүдэй түүхэтэ шиидхэбэринүүдые бэелүүлэн, газар таряаланһаа, мал ажалһаа эдеэ хоолой зүйлнүүдые ехээр абадаг болохо даабаряа дүүргэхын түлөө колхозникууд, совхозуудай хүдэлмэришэд оролдосотойгоор тэмсэһэн байна.

Һүүлэй 2 жэл соо республикын колхозууд болон совхозууд 250 мянган гектар шэнэ болон залууг газар элдүүрилэн ашаглаһан байха юм. Энээнэй ашаар таряанай талмай нилээдгүй ехэ болгогдоһон, хүдөө ажахын ургамалай ургаса дээшэлүүлэгдэһэн байгаа. Жэшээнь, Кабанскын аймагай колхозууд бургааһа боролжо сэбэрлэжэ, 9 мянган гектар, Борьёогой совхоз 12,7 мянган гектар шэнэ газар ашаглаа һэн. Үнгэрэгшэ 1957 ондо ган гасууртай жэлэй болоошье һаань, 1953 онойхидо орходоо ороо һо таряан 18 процент, хартаабха 12 процент ехээр абтаһан байна. Бурядай таряашадай туйлаһан амжалтые гүрэн ехээр сэгнэһэн гээшэ. «Шэнэ газар ашаглаһанай түлөө» гэһэн медаляар 3665 хүн шагнагдаа.

Шэнэ газар ашаглаха талаар хүдэлмэри саашадаашье ябуулагдаха. Бургааһа боролжотой, модотой газарые сэбэрлэхэ, шэнэ газар хахалха гэхэ зэргын хүдэлмэри ябуулагдаха байна. 1960 он болотор үшөө 200 мянган гектар шэнэ газар хахалан элдүүрилэгдэхэ.

Таригдадаг ургамалнууд шэнээр хаража үзэгдэһэн байна. Хүдөө ажахын гол һалбари—мал ажалые хүгжөөхэ хэрэгтэ зорюулагдан, ургамал тарилга хубилгагдаа.

Колхоз болон совхозуудта шэнэ хүнүүдые табижа, ажахыень бэхижүүлхэ тухай ехэ хүдэлмэри хэгдэһэн байна. 1954 — 1955 онуудта колхозуудай түрүүлэгшээр 182 хүн, тэрэ тоодо гуша мянгатанай тоодо орожо 81 хүн, хүдөө ажахын мянга гаран мэргэжэлтэд хүдөө гараа. Энэл саг соо 5 мянга гаран хүн колхоздо ерэжэ ороһон байна.

Колхозуудые томодхохо талаар хэгдэһэн хүдэлмэри хүдөө ажахые саашадань хүгжөөхэ хэрэгтэ ехэ удхашанартай байгаа. Үргэн олонниитэ колхозникууд энээниие халуунаар дэмжэһэн байна. Колхозуудые томодхоходо МТС-үүдэй оньһон техникэ бүтээсэ ехэтэйгээр ашаглаха, колхозуудта бии байһан арга боломжо хүсэдөөр хэрэглэхэ арга олгоһон гээшэ. 1940 ондо 525 колхоз байгаа һаа, 1958 ондо 209 болоо.

Республикын хүдөө ажахы мүнөө таряанай, силос хуряадаг, хартаабха малтадаг 2 мянга шахуу комбайнтай, (15 мориной хүсэтэй) 4,8 мянган трактортай.

Республикын колхозуудта электрын гал дэлгэрүүлхэ талаар ехэ хүдэлмэри ябуулагдажа байгаа. 11.869 киловатт хүсэтэй 235 хүдөөгэй электростанци мүнөө хүдэлнэ. Һүүлэй 3 жэл соо республика дотор электрын гал дамжуулха 766 километр хүсэ ехэтэй лини баригданхай. 1957 оной эсэс болотор колхозуудай 70 процентнь электрын галтай болоһон, мүн бүхы совхозууд болон заһабарилгын техническэ станцинууд электричествээр хангагдаһан байна.

Нийтынгээ ажахые хүгжөөхын, баян ургаса абахын түлөө тэмсэлдээ манай олон колхозууд горьтой амжалта туйлаа. СССР-эй Верховно Соведэй депутат нүхэр Ж. Б. Ванкеевэй хүтэлбэрилдэг Сэлэнгын аймагай Карл Марксын нэрэмжэтэ колхоз, нүхэр С. А. Цыбиковэй хүтэлбэрилдэг Курумканай аймагай Ленинэй нэрэмжэтэ колхоз, нүхэр Г. Б. Цыденовэй хүтэлбэрилдэг Баргажанай аймагай Карл Марксын нэрэмжэтэ колхоз, нүхэр И. М. Болоневой хүтэлбэрилдэг Тарбагатайн аймагай Калининай нэрэмжэтэ колхоз болон бэшэ олон артельнууд түрүү зэргэдэ ябана.

«Колхозно байгуулалтые саашадань хүгжөөхэ, МТС-үүдые хубилгаха тухай» КПСС-эй ЦК-гэй февральска Пленумэй шиидхэбэриие хүдөө ажахын хүдэлмэрилэгшэд һайшаан угтаад, тэрэниие бодотоор бэелүүлжэ эхилһэн байна. Колхозой байгуулалтаар, бодото ажабайдалаар табигдаһан энэ шухала хэмжээ-ябуулгые бэелүүлхэдэ республикын хүдөө ажахые улам саашадань хүгжөөхэ хизааргүй ехэ арга боломжо нээжэ үгтэнэ.

Хүдөө ажахые шэнээр хубилган хүгжөөхэдэ колхозуудые хүтэлбэрилгэ бүхы талаһаа һайжаржа байна. Ажахын баян дүй дүршэлтэй болоһон 116 хүн, мүн 5226 мэргэжэлтэд, трактористнар болон комбайнернууд машинно-тракторна станцинуудһаа сүлөөлэгдөө. Эдэ бултадаа колхозой үйлэдбэриин шухала шухала һалбарида эльгээгдээ.

Иигэжэ машинно-тракторна станцинуудые хубилгахада колхозууд мэргэжэл ехэтэй хүнүүдтэй болобо гээшэ. Энэнь хүдөө ажахын үйлэдбэриие хүгжөөн дэбжээхэ шиидхэхы хүсэн мүн.

Колхозно байгуулалтые саашадань хүгжөөхэ, машинно-тракторна станцинуудые хубилгаха тухай партиин гаргаһан шиидхэбэриин һүүлээр республикын олонхи колхозууд өөһэдөө оньһон техникэтэй болоһон байна. Республикын колхозууд эрилтынгээ зэргээр машина, техникэ худалдажа абаа.

Республикын колхозууд болон совхозууд 1958 оной хабарай тарилгые эмхитэйгээр дүүргэжэ, БМАССР-эй 35 жэлэй ойе угтахань. Энэ жэлэй хабарай тарилга богони саг соо, агротехникын заабариин ёһоор үнгэргэгдөө.

Мяха, һү, тоһоной хүн бүхэндэ хүртэсын талаар ойрын жэлнүүдтэ Америкые хүсэхэ гэһэн КПСС-эй ЦК-гэй уряа колхозникууд болон совхозуудай хүдэлмэрилэгшэдэй ажалай эдэбхи үүсхэл бадаруулһан байна. Республикын колхозууд болон совхозууд үнгэрэгшэ жэлдэ һү һаалгаяа хоёр дахин, нооһо хайшалалгаяа 1,8 дахин, үндэгэ абалгаяа 2,1 дахин ехэ болгоо.

Колхозуудай һүнэй-товарна фермэнүүдэй хүдэлмэрилэгшэд урматай зоригтойгоор ажаллажа байна. Ажахын энэ жэлэй 5 һарын дүн энээниие эли тодоор гэршэлнэ. Июниин 1-нэй мэдээгээр, республикын колхозууд дунда зэргээр үнеэн бүриһөө 491 килограмм һү һаагаа. Иигэжэ республикын колхозуудта үнгэрэгшэ 5 һара соо 1990 тонно һүн ехээр абтаа гэхэ гү, али һү һаалга 8 процентээр, үнеэн бүхэнһөө һаалга 25 килограммаар дээшэлһэн болоно. Совхозууд һү илангаяа ехээр һаагаа. Совхозуудта хамта дээрээ 32 процентээр һүн ехээр абтаһан, үнеэн бүриһөө 671 килограмм һүн һаагдаһан байба.

Энээнтэй хамта, республикын хүдөө ажахые хүгжөөхэ хэрэгтэ бии байһан дутагдалые тэмдэглэнгүй гарахын аргагүй. 1957 ондо олон колхозууд ороо һото ургамалай, огородой эдеэнэй биратай ургаса абажа шадаагүй.

Эдэ бүхы дутагдалнуудые усадхахын тулада колхозой үйлэдбэриин бүхы арга боломжые дууһан хэрэглэхэ, гээгдэжэ ябаһан колхозуудые түрүүшүүлэй зэргэдэ оруулха, хүдөө ажахын бүхы ургамалай ургасые эрид дээшэлүүлхэ зэргэтэй болонобди. Мүн малай ашаг шэмэ ехэдхэхэ шухала.

Манай республикын хүдөө ажахын хүдэлмэрилэгшэд газар таряаланһаа, мал ажалһаа абтадаг эдеэ хоолой зүйлые улам арьбадхахын тулада бүхы шадалаараа оролдохо байха. Абаһан уялгаяа амжалтатайгаар дүүргэхэ байһандань, хүндэтэ зорилгоёо нэрэтэй түрэтэйгөөр бэелүүлхэ байһандань ямаршье һэжэг байхагүй.

IV.

Совет засагай жэлнүүдтэ манай орон дотор үнэхөөрөө культурна революци болоһон гээшэ. Манай республикын жэшээ дээрэһээ энэ эли тодоор харагдана.

Арад зоной үзэг бэшэг мэдэхэгүй, харанхы мунхаг байдал орогүй үгы болоо.

Республикын арадай ажахын хүгжэн һалбархатай хамта, түхэл маягаараа национальна, удхаараа социалистическэ культура урган бадараа.

Революциин урда тээ бурят зоной оройдоо 8,4 процентнь үзэг бэшэг мэдэхэ байгаа. Тэрэ мүртөө эдээнэй олонхинь ноёд, ламанар һэн.

Агын округ оруулалсахада Байгалай үмэнэдэ 1911 ондо бурят һурагшадай тоо миин лэ 708 хүн байгаа. Тэрэ үедэ дунда һургуули огтолон байгаагүй.

Мүнөө манай республика дотор бүгэдэниитын долоон жэлэй һуралсал бэелүүлэгдээд, городто, хүдөө нютагташье бүгэдэниитын дунда һуралсал бэелүүлхэ бэлэдхэлэй хүдэлмэри хэгдэжэ байна. Урдань үзэг бэшэг мэдэхэгүй, гээгдэнги хизаар байһан Бурят оромнай мүнөө эхин шатын, долоон жэлэй, дунда һургуулинуудаар дүүрэн болоо.

Республика дотор хамта дээрээ 700 һургуули бии, эдээндэ 105,4 мянган һурагшад һуража байдаг юм. Һургуулинуудта хамта дээрээ 6 мянга гаран багшанар хүдэлнэ. Тэдэнэй 2,6 мянганиинь дээдэ эрдэмтэй. Дээдэ һургуулида 4,5 мянга шахуу хүн һурана. 16 тусхай дунда һургуулида 6,3 мянган хүн һуража байнхай.

Культурно-гэгээрэлэй эмхи зургаануудолоор дэлгэрһэн байна. Хэрбээ республикын бии боложо байха үедэ 89 клуб, уншалгын байшан байгаа һаа, мүнөө 540 клуб, Культурын байшангууд, 500 гаран библиотекэ, мянга гаран улаан булан, культбазанууд бии болоһон байна.

Ажалшан арадай элүүр энхэ байхын, ажабайдалыень һайжаруулхын түлөө Советскэ правительствын бэелүүлһэн хэмжээ-ябуулгын ашаар хүнэй үбшэлхэ ябадал үсөөрһэн байна.

Революциин урда тээ дэлгэрдэг байһан уушханай ханяадан, трахомо болон бусад үбшэн бурят зоной хорото дайсан байһан бэлэй. Медицинын талаһаа аргалха гээшэ ехэл хомор байһан юм. Үхэл үбшэн, үлэн хооһон ябаха гээшэ революциин урда тээ бурят арадай саг үргэлжын дахуул байһан гээшэ. 1913 ондо оройдоо 6 больница байһан, тэдэнэй хоёрынь Дээдэ-Үдэ хотодо байһан юм. Эдэ больницадань миин 11 врач, 44 фельдшер хүдэлдэг байгаа бшуу. 1923 ондо 23 врач байгаа һаа, 1940 ондо 440 болоһон байна.

1957 ондо республика дотор 1000 хүн бүхэндэ городто 10, хүдөө нютагта 4,4 больницын орон хүртэнэ. 850 врач, медицинын дунда һургуулитай 3500 гаран мэргэжэлтэд мүнөө республика дотор хүдэлжэ байна.

Хүн зон хаа хаанагүй радио шагнадаг болоо. 130 радиоузел, 80 мянга шахуу радиоточко, хэдэ мянган радиоприёмник мүнөө республика доторнай бии. 1923 ондо оройдоо 2 киноустановко байһан һаа, мүнөө 500 тоологдоно. Гансахан Улан-Удэдэ 5 кинотеатр бии.

1923 онһоо хоёр газетэ хэблэгдэжэ эхилээ һэн. 1958 ондо республикын 3, аймагай 23, городой 2, заводой 8, предприяти, колхозууд, совхозуудай, дээдэ һургуулинуудай 70 гаран газетэ хэблэгдэнэ. Республикын, аймагуудай газетэнүүд 100 мянга шахуу хэһэгээр гаргагдана. «Байгалай толон журнал», «Агитаторай блокнот» хэблэгдэнэ.

Полиграфическа промышленность жэл бүри шэнэ түхеэрэлгээр зэбсэгжэжэ байна. 30 типографи мүнөө бии. Тэдээндэ газетэ түргэнөөр хэблэдэг машинанууд тодхоотой. 1923 онтой сасуулбал, 1956 ондо ном хэблэн гаргалга 94 дахин ехэ болоһон байна.

Совет засагай жэлнүүдтэ үндэһэн кадрнууд—алба хаагшад урган гараа. Дээдэ һургуулитай мэргэжэлтэдһээ 350-ниинь бурят зон юм. Арадай гүн дундаһаа гараһан эрэшье, эхэнэршье бурят хүнүүд наука, культура, искусствода хүдэлжэ ябана.

Искусство үргэнөөр хүгжэн һалбарһан байна. Республикын бии боложо байха үедэ нэгэшье театр байгаагүй юм. Мүнөө 3 театр, нэгэ филармони, хүгжэмэй училищи, дуу хатарай ансамбль амжалтатайгаар ажаллажа байна.

Республика дотор уранзохёолшодой, уранзураашадай союз байгуулагдаһан юм.

Манай уран зохёолой амжалтые урматай зоригтойгоор тэмдэглэнэбди. КПСС-эйударидахы хүтэлбэриин ашаар үнгэрөөшэ 35 жэл соо бурят-монгол литература удхынгаашье, уранһайханайнгаашье талаар ургаа. Түрүүшээр богонихон рассказ, шулэг бэшэгдэдэг байгаа һаа, мүнөө бурят арадай литература томо томо уран зохёолой номуудтай болоо гээшэ.

Бурят-Монголой литературые байгуулагша Хоца Намсараевай зохёолнууд, Жамсо Тумуновай «Нойрһоо һэриһэн тала», «Алтан бороо», Чимит Цыдендамбаевай «Банзарай хүбүүн Доржи» гэжэ романууд, мүн бэшэшье уранзохёолшод болон поэдүүдэй ном олонниитэ уншагшадай зүрһөө ехэ һайнаар угтагдаһан байна.

Хизаар ороноо шэнжэлхэ 2, уран зурагай нэгэ музей бии. Эдэнэр айхабтар ехэ хүдэлмэри ябуулжа байдаг.

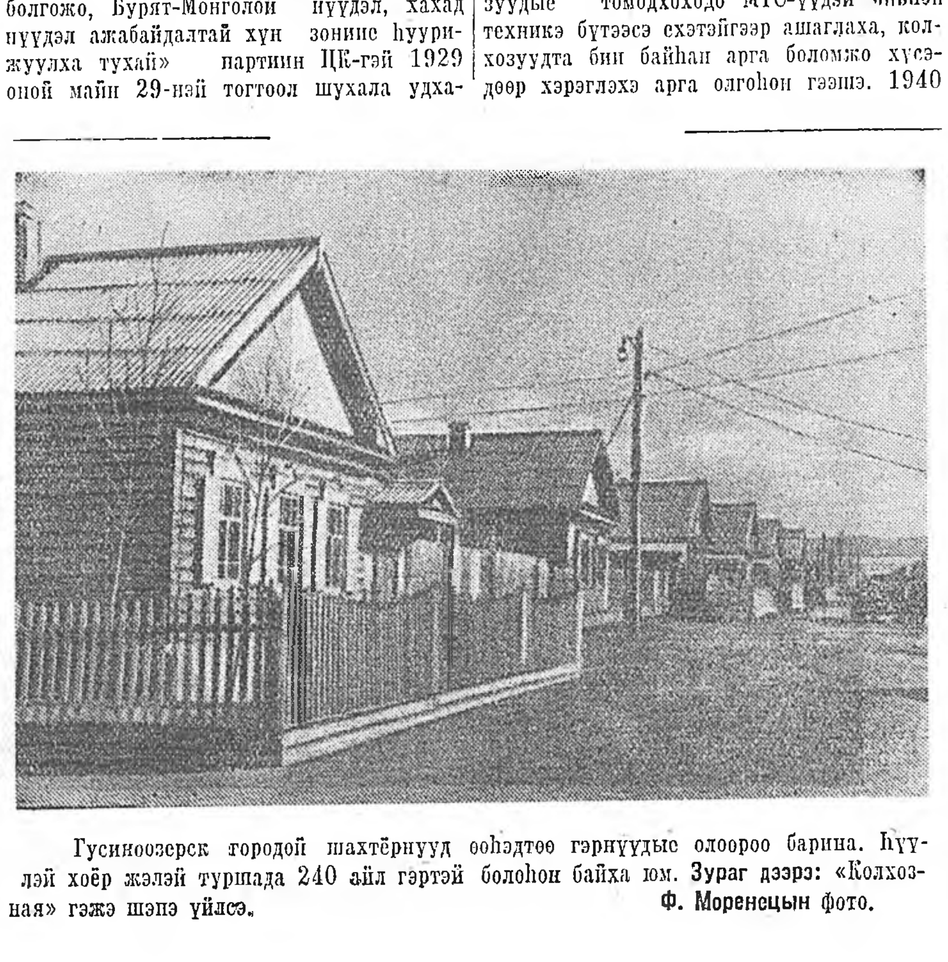
1959 ондо Москва хотодо хоёрдохи декада үнгэргэхэ тухай КПСС-эй ЦК-гэй, Советскэ правительствын шиидхэбэри бурят-монгол искусство, уран зохёолой саашадаа хүгжэхэ хэрэгтэ айхабтар ехэ удхашанартай байха болоно. Уранзохёолшод, поэдүүд, уранзураашад, артистнар, композиторнууд искусство болон уран зохёолой декадада эдэбхитэйгээр бэлдэжэ байна.

Манай ороной ажахы болон культурын байгуулалтын бүхы һалбарида гайхамшагта амжалта туйлажа байһан үедэ, арадуудай амгалан тайбан, аюулгүй байдалай түлөө Советскэ Союзай үсэд шангаар тэмсэжэ байһан үедэ Бурят ороной ажалшад 35 жэлэйнгээ ойе тэмдэглэжэ байна.

* *

Бурят-Монголой АССР-эй бии болоһоор 35 жэлэй ой мандаха болтогой!

Советскэ Союзай Коммунистическэ парти мандаха болтогой!

Гусиноозерск городой шахтёрнууд өөһэдтөө гэрнүүдые олоороо барина. Һүүлэй хоёр жэлэй туршада 240 айл гэртэй болоһон байха юм. Зураг дээрэ: «Колхозная» гэжэ шэпэ үйлсэ. Ф. Моренецын фото.

БУХЫ ОРОНУУДАЙ ПРОЛЕТАРИНАР, НЭГЭДЭГТЫ!

Бурят-Монголой ҮНЭН

№ 145 (871)
ИЮНИИН 21
СУББОТО
1958 он

Хүдөө ажахын продуктнуудые бэлэдхэхэ гурим, худалдан абаха сэн болон услови хубилгалгаар хараалагдаһан хэмжээ-ябуулганууд бухы совет арадта һайшаагдаха, тиин оронойманай экономикын түргэнөөр урга-ха, ажалшадай энхэ байдалай һайжарха, орон дотороо коммунистическэ общество байгуулха найдамтай үндэһэ һуури болохо, хүдэлмэришэн анги, тариашадай хоорондохи хани барисаае саашадань бэхижүүлхэ хэрэгтэ ...байһанаа КПСС-эй Центральна Комитедэй

Д. ДАМБАЕВ

Хабарай шүлэг

Хабарай үдэшэ үйлсөөр зайха дуратайб —
Харанхы һүни басагадай шарай һайхан!..
Ханилһан гансашни энеэбхилэн шамтай
Хамта ябаха... Жаргал бэдэрхэш, гайхан.
Уян гарнууд, халуун илдам харасаһаань
Уяржа хайлан сэдьхэл зүрхэш хүлгэхэ.
Уляангирай набшад шэбнэлдэжэ урдаһааш
Уни бутарма баяр зосоош түрүүлхэ.
Сээжэ дүүрэн амилжа садан, һогтомо,
Сэгээн тунгалаг агаар яаһан арюун бэ?
Сэнгүү гээшэнь! Хэды зохид, хүхюун бэ —
Сэсэгэй хангал үнэр аяшаан тогтомо...!
...Һарын сагаан. Зогсоном газааш хүлеэжэ.
Һаруул гэрэл сонходошни яларна.
Һайхан дүрсэш хүшэгын саана гэгээржэ,
Һанааем ээлнэ. Бухы бэемни дуулана!
Наашаа инагни! Харайгаад гэрһээ гарыш даа,
Налгай илдамаар энеэбхилэн шамдуу.
Наартай зохидоор угтажа тэбэрин абыш даа,
Намаяа золго. Хэншье үгыл. Намдуу.
Огторгой сэлмэг. Үнгэтэ дурдам тог[?]ондли,
Олон алтан одохонуудаар шэмээтэй.
Одоол мүнөө шүлэгөө дахин түрэһэндли
Омог хүхюунби. Инагни, сонхошни сэлеэтэйл!

Сэлмэг үдэр

...он хангал ногоон соо
...ойгоороо бухажа,
...дэл сэнхир огторгой
...тэхэдэмни һонин даа!
...н гоёхон сэсэгүүдээр
...дүүлжэ хэбтэхэдэм
...н хоншуу үнэрһөө
...им һогтон эрьенэ.
...н марьян эрбээхэйн
... халин ниидэхэдэ,

Зүүдэн шэнги элихэн,
Зүгын дуунай дүүехэдэ,
Агаарта һанжаһан шубуухайн
Аглаг дайда магтахада,
Омог ухаандаа юундэшьеб
Олон юумэ шэбшэнэм.
Һаруултаһан һанаандам
Һайхан бодол мүндэлжэ,
Номин холо руу зэрлэгээн
Ногоон дүлөөр мэлмэрнэ!

Зол

...бхилэн урдаһаам гэрэлтэһэн нюдөөр
...жэ харахадаш эшэнгүй,
...н хонгор сэдьхэл ухаам
...эршэнэ тэсэнгүй.
... бусын хамаг юумэн
...н бэшэ боложо,
...ажа эхилнэ жэргэн,
...айм эршэ оложо,

Нарата ногоон дэлхэй замби
Наян үнгөөр сэсэглэн,
Сэнхир дайдым үбсүүн дээгүүр
Сэгээн гэрэл сасаршана.
Хүсэл зоригни жэгүүр олон,
Хүнэй жаргал заяаһаа
Огсом һайхан хүгжэм доро
Орьёл өөдэ тэгүүлшэнэ.

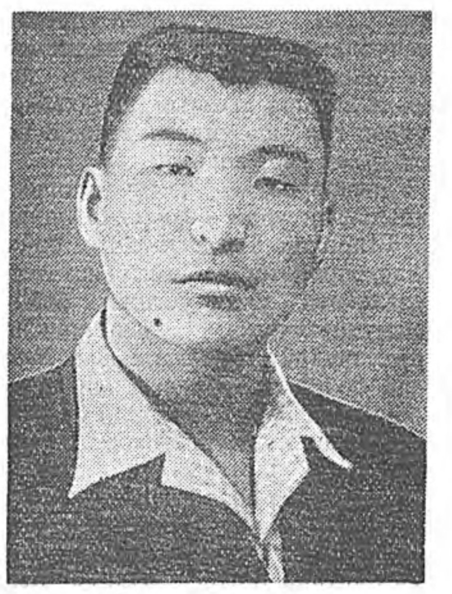
Хүбүүхэн

...хэн хөөрхэн хүбүүхэн
...ртэм аһажа тэбэрин,
...б юумэ асуужа,
...эгүйл даа, һаланагүй.
...г юумэ ойлгохоо
...лтайгаар шармайһан
...ун зүрхэтэ хүнүүдэй
...та нэгэн энэл даа.
...ханаар зогсомсоороо
...бал даа хүбүүхэн:
...үбшын олон модон соо
... юугээ донгодоноб?
...у оложо ядаһандаа,
...саалби тэрээндэ:
...элээ мүнөө маажадаг
...ии мандагар болохые!

Нарата үглөө

Налагайхан илдам басаган
Нарата сэлмэг үглөөе
Согтой һайхан шарайгаар
Сонхоо нээжэ угтана.
Уни бутарһан гэрэлһээ
Урихан нюдэдынь һаргажа,
Һаруул дайдаа дангина
Һарабшалан харана.
Сэгээн мүнгэн манан соо
Сэнхир хаданууд уняартан,
Хүбшын модод шууяжа,
Хүхын дуугаар сууряална.
Халюун талын сээжэдэ
Хангал һайхан сэсэгүүд
Дэльбээ һэхэн задаржа,
Дэлгэр баяраа дэлгээнэ.

Залуу поэт Даши Дамбаев

Энэ нүхэртэй дайнай һүүлхэнээр, бүри арбаадхан наһатайдань, Дээдэ-Онгостойн пионер лагерьта анха түрүүн уулзаһан байгаабди. Хоца Намсараев түрүүтэй хэдэн уран-зохёолшод үхибүүдтэй хөөрэлдэхэ, шүлэгүүдээ уншаха гэжэ лагерьта ошоо һэн.

Зунай наранда шарагдажа, гуулин шэнги елэгэр бэетэй болоһон, хүхюутэй согтой хүбүүд, басагад олоороо сугларaад, зохёолшодой һүүлээр өөһэдынгөө уран шадабарине харуулаа бэлэй. Тэдэнэй дундаһаа нэгэ тэбхэр хүрин шарайтай, хурса хара нюдэтэй, шумууһан түргэн хүбүүн бодоод, бурядаар шүлэг уншажа оробо. Ехэ огсомоор, ордоһотойгоор, уянгатайгаар—бүри ёһотой поэт янзатайгаар уншаһан байгаа.

— Харганаагайб. Дамбын хүбүүн Даши гээшэб, дүрбэдэхи класста һурадагби,—гэжэ манай асуудалнуудта тордиһогүйгөөр харюусаа бэлэй.—Поэт болохо хүсэлтэйб,—гэжэ сэхэ урдаһаамнай хараад байба.

Мүнөө Даши Дамбаевай шүлэгүүдтэй танилсаад байхадаа, Дээдэ-Онгостойдо болоһон ушар эжэлүүдгүй һанаанда ороно. Юундэб гэхэдэ, Даши Дамбаев тэрэ гэһэнһээ хойшо шүлэг бэшэжэ эхилээ юм. Удаань, Улан-Удын бурят дунда һургуулида һуража байхадаа, түрүүшынгээ шүлэгые «Бурят-Монголой үнэн» газетэдэ толилуулһан байха.

Дунда һургуулияа медальтайгаар дүүргэжэ гараад, мүнөө М. В. Ломоносовой нэрэмжэтэ Гүрэнэй университедтэ һуража байнхай. Ерээдүйнгөө мэргэжэлыешье шэлэхэдээ, творчествынгоо ажалда туһатай талыень олоо гэхэдэ болоно. Даши Дамбаев геологическа факультедтэ һурахадаа, нютаг оронойнгоо байгаалиин баялигуудые зүрхэнэй халуун уран шүлэг, дуунуудаар хайн тагнажа, байгаалиин түгэс эзэн—Совет хүниие магтан найруулхаар бэлигтэй зохёолшо болохонь дамжаггүй. Һүүлэй үедэ бэшэһэн шүлэгүүдынь энээнэй эрхим гэршэ боломоор.

Мүнөө Даши Дамбаев хори наһатай. Эдир залуугай эрмэлзэл тушаа «Холоһоо бэшэг» гэһэн поэмынгээ эхин дээрэ «Ажабайдал гайхамшаг, һонин» гэһэн Владимир Маяковскиин удха түгэлдэр уран үгэнүүдые бирга тэмдэг болгон табиһаниинь илангаяа ехэ ушартай байна. Ажабайдалай али нэгэ талыень абажа, уран зохёолой образдо оруулаад бэшэхэ гэһэн оролдолго Д. Дамбаевай шүлэгүүд cooһoo аянгатан гарана. Энээн дээрэһээ, хэблэлдэ бэлэдхээд байһан түрүүшынгээ номые «Аянга» гэжэ нэрлэһэншье байжа болоо.

Эндэ Даши Дамбаевай хэдэн шүлэгүүд уншагшадай һонорто табигдаба.

Цэдэн Галсанов.

Удхаараа адлишуу ород-бурят оньһон үгэнүүд

IV. Аймхай дүүлгэр тухай

1. Волков бояться—в лес не ходить;
Бояться воров—не держать коров;
Распутья бояться, так и в путь не ходить.
Шоноһоо айһан хүн
Мал үдхэхэгүй.

***

2. Трус собственной тени боится,
Трус и таракана принимает за великана.
Амхай хүн һүүдэрһээ айха;
Һүрд гэһэн юумэнһээ айдаг хүн,
Һүүдэрээ хараад, һүхэеэ бариба;
Һүүлээ хараад, һоёогоо харуулба;
Һүрдэһэн нохой һүниин дүүрэсэ хусадаг,
Һүрдэһэн тэнэг наһаа дүүрэсэ айдаг.

***

3. У страха глаза велики;
Битому только плеть покажи;
Пуганая ворона и куста боится;
Пуганый зверь далеко бежит;
Кого медведь драл, тот и пня боится.
Айһан хүнэй аман урид;
Айһан хүн амин дэгэлтэй;
Аймхай хүнэй хормой дуутай;
Айран хүнэй
Алхам ойро,
Зайран хүнэй. Зам ута.

Ширабсэнгэ БАДЛЫН

Хоёр столбын хоорондуур

(Р А С С К А З)

...нгил Хошуунай саанаһаа ...-51» гараад, хуа тооһо ...о һүүлтүүлэн, наашаа ...айба. «Зай даа, мүнөөхил ...түүн алтай. Иимээр гүйлгэдэг ...р энэ багта байхагүй» гэжэ ...

тэндэшье машинаяа аалидуулха юумэ бэшэ. «Эндэһээ мүрэн худар хүмэреэ һаа, яһамнай ябталжа абахын аргагүй болохо бэзэ» гэжэ һанахадаа нюрга руум хүйтэ дааба. Харин хажуудахи Шагтуунмни хашалгүй, хармааһаа «Беломор» гаргажа носоогоод, шүлһэ һайран, бааюулна. Ээлүүдгүй доошоо хараhаб: Хоргол мүрэн урдынхиһаа улам ууртай янзатай—томо һала бревнонуудые тохой тойруулга худараа иишэ тиишэнь эрьюулэн, шэлэ хүзүүн дээрээ шэрхэгээ бодхооһон шэнги һүрөөтэй, мундуугаар мушхаран мухарина... Машинамнай «хилгааһа дугылан» шуумайһаар, шууяһаар... Тээ урдамнай бүтүү тооһон бурьян харагдаба. Шагтуун нюдаргаа зангидаад, тэрээн руу зангаба:

— Шамайе хүсэхээл хүсэхэб!

Тиихэдэнь тэсэжэ ядахадаа:

— Нүхэр, хайрлыш. Хоёр хүн, колхозой машина гурбан ябана гээшэлди!—гээд ама гарахадамни:

— Шамбуев Шагтуун шангахан шофёр байха. Тооһондо дарагдажа ябахагүй. Автомашинын далитай һаа, хадыешье харайлгаад туршаха һэм,—гэбэ. «Уйгаргүй, уймар болотороо уһалһан амитаниие гааруулба алтайб» гэжэ һанаад, дуугай болошобоб.

— Шофёр гээшэш эрхэ ехэтэй байха. Аржагар үнэншэлгэ саарһатайб—гэжэ һайрхаба.

— Бээ бү магта. Мүнөө сагта автомобиль гээшэ түлеэ шэрэдэг тэргэһээ өөрэгүй болошоол,—гэбэб... Арсалдаһаар ябатарнай, тэрэ тооһон cooһoo ашаа шэрэһэн машинын аалихан дабшахань харагдаба. Тэрэниие хүсэжэ ерэхэдээ, Шагтуун шофёртонь дээрэлхэһэн янзатай «биб-биб» гэтэр дохёо үгэһөөр, хажуугаарнь харсага мэтээр шудараад гараба...

Аймагай центр Мужыха хоёрой хоорондохи заһамал харгыда орообобди. Спидометр 70, 80, 85... тоонуудые удаа дараалан харуулдаг болобол даа. Арбаад машина намнажа аладтаад ябахадамнай, аржагар баржагар байшангууд эндэ тэндэ сайбалзан, сонходоо тудаһан туяа ялагашуулан байна.

Шагтуун хажууһаа хооһорхо дүтэлһэн бутылка гаргаад, залуураа үрөөһэн гараараа эрьюулэн:

— Дуутай шуутайгаар аймагай центр ороё,— гээд, шэлтэйгээ нам руу һарбайхадань:

— Хайралыш, нүхэр. Иимэ аяма халуунда ууҳаһаа байтагай, архи амандаашье дүтэлүүлдэггүйлби,—гэжэ сэхэеэ хэлэбэб. «Уу, уу» гэжэ байжа балайшье баалангүй, тэрэ шабхаруугаа хуу гудамхяад, бутылкаяа сонхоор шэдэжэрхибэ.

Аймагай центртэхи захын үйлсөөр элһэ шорой бурьюулһаар, чайнын үүдэндэ туласа ерэжэ, машинаяа татажархиба.

— Үглөөгүүр эдиһэн хоолни дугтарагдажа дууһашоо. Эндэ ороё, сайлая,—гэжэ байжа гарһаамни татахадань, чайнада орообобди. Миниигээ «хармаанаар» гурбадахи дүхарягаа барижа байхадаа:

— Гахайн гадар өөхэндэ садашооб. Хоёр литр шахууе баригдаба гээшэ. Колхоз соогоо аһан ехэ архи уудаг хүнби,—гэхэ зэргын эхи захагүй элдэб юумэ шашаһан шалиһанайнь удаа тэндэһээ гараад, саашаа табилуулбабди. Город ошоһон харгы айхабтар арюун. Автомашинанууд тонтогоол шэнгеэр тобойлдоод лэ хойномнай үлэнэ. Шагтуун бүришье шангараал ха—машинамнай харгыһаа хадууран алдана...

Түмэр замтай зэргэлжэ зурыһан асфальт харгы дээрэ гарабабди. Ашаа шэрэһэн поездын хара утаа хаялуулһаар, хажуугаарнай алад гаран алдахадань, Шагтуунай зосоо тэсэбэгүй:

— Шамайе тээ тэндэхэнэ хүсэхэб—гээд, ууралта паровозтой урилдажа оробо. Харгын хажуугаархи столбнууд, гэр байра, хото хорёо хойшоо холо хаягдан үзэгдөөд лэ үнгэрнэ. Поездтой зэргэлшоод, ана мана сохилдожо ябатараа холуур тойроһон һамбаандань тэрэниие орогүй орхижо гарабабди. Хүсэхэһөөнь урид түмэр зам дээгүүр хүндэлэн гараха гэжэ ябатар машинамнай пас-тас «буудаад» тогтошолой. Тиихэдэнь Шагтуун урагша хойшонь угзаруулна, зүдхүүлнэ. Уурлаһан юумэндэл, хүндөөр уухилһаар, аахилһаар поезд дүтэлшэбэ. Түерхэ, нэерхэ гээшэнь! Ара нюрга руумни адаалхай һабараар хаха-зада маажагдажа байһан шэнги. Мэгдээн соогоо кабинын үүдэ нээгээд, гарахаяа байтараа, Шагтуунай машинаяа даб гүүлхэдэнь рельс дээрэ унашоод, бодожо ядажа байтарни, поезд хажуудамни гээшэл ха, хахираар хашхаржа, хуугайлжа мэдэбэ. Мэгдэһэндээ мэдээ алдажашье болоо хаб, хүл дээрээ бодоод харахадамни, һүүлэй вагоной арада зогсоһон түмэр замай хүдэлмэришэн дохижо байжа намайе мэндэшэлһээр, далда орожо ябаба... Паровозой хоолойгоор хаягдаһан хара торток, хёрбоһоной үнэр хамар руу сорьёно. Хубсаһанайнгаа элһэ шорой гүбеэд; хараашалжа байтарни, Шагтуун тээ тэндэ тээжэйжэ байба. Уурайнгаа хүрэхэдэ:

— Шинии тодхороор ами наһаяа алдан алдааб. Арил! Үгышье һаа—милицидэ ошожо гэмээ мэдэрэ!—гэжэ хуугайлбаб.

Энэ мэтын үгэһөө эгэрхээ болишоһон хүйхэр буляаха тооной арбан солхообыем абаад, машинаараа саашаа табилуулба. Шагтуунтай «халбагаа хахарһан» хойноо хайрсагаа үгылбэб. Халаг! Колхоз хоорондын электростанци бариха про-

...а Комитедэй Пленум тухай

...МЭДЭЭСЭЛ

...м болоо.

...одуктнуудые бэлэдхэхэ шэнэ гурим, худалдан абаха үнэ ...тогтоол баталан абаа. Тэрэ тогтоол мүнөөдэр толилогдобо. ...шүүндэ кандидадууд болгожо һунгаа.

...ҮЛБЭРИ БОЛЮУЛХА, ХҮДӨӨ АЖАХЫН ...НЭ СЭН БОЛОН УСЛОВИ ТУХАЙ

КПСС-эй ЦК-гэй Пленумэй тогтоол

ёһотой. Иигээд байхада, колхозуудай олзо доходые улам саашадань ехэдхэжэ, тиихэтээ хамта, бэлэдхэлэй сэнгые доошолуулжа байха, тиигэжэ гүрэнэй рознично сэнгүүдые доошолуулха, хүн зоной худалдан абаха шадалые ехэ болгохо, совет арадай ажана һайн байдалые саашадань һайжаруулха арга олгохо байна.

КПСС-эй Центральна Комитедэй Пленум иигэжэ **тогтообо:**

1. 1958 онһоо эхилжэ, уялгата ёһоор хүдөө ажахын продуктнуудые колхозуудай гүрэндэ тушаалгые, машинно-тракторна, заһабарилгын-техническэ болон тусхай мэргэжэһэн станцинуудай колхозуудта хэһэн хүдэлмэриин түлөө натуральна түлбэри тушаалгые болюулхада таарамжатай гэжэ мэдэрхэ.

1958 онһоо эхилжэ колхозуудһаа худалдан абаха гуримаар хүдөө ажахын продуктнуудые гүрэндэ бэлэдхэдэг болохо. Хүдөө ажахын продуктнуудаар гүрэниие хангалгада колхозуудай хабаадалгые зүбөөр тодорхойлхын тулада саашадаашье эдеэ хоолой гол зүйлнүүдые, тусхайлбал, ороһо таряа, хартаабха, мяха, һү, ноһо болон үндэгэ бэлэдхэхэ гүрэнэй түсэбые гектар газарта гаргадаг байха. Теэд иигэхэдээ нютаг нютагай хүдөө ажахын али һалбаряар мэргэжэһыень харалсажа, колхозуудай гүрэндэ эдеэ хоолой зүйлнүүдые худалдаха нормо тааруулдаг болохо хэрэгтэй.

2. Хүдөө ажахын продуктнуудые бэлэдхэхэ шэнэ гурим, үнэ сэн болон услови тухай КПСС-эй ЦК-гэй Президиумэй, СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй зохёоһон, нүхэр Н. С. Хрущевой элидхэл соо хэлэгдэһэн дурадхалые һайшааха.

3. Уялгата тушаалгаараа, контрактацяар, мүн машиннотракторна, мэргэжэһэн станцинуудай хэһэн хүдэлмэриин түлөө натура түлбэри тушаалгаар колхозуудай урда жэлнүүдэйнь урииe үгы болгохо шухала гэжэ тоолохо.

4. Хүдөө ажахын продуктнуудые бэлэдхэхэдээ бэлэдхэлэй организацинуудай гаргаша үшөөл ехэ байһаар. Хүдөө ажахын продуктнууд ехээр гээлтэ хоролтодо оруулагдана, гутаагдана, мал, шубууд шэгнүүрээ гээнэ, бодомжогүйгөөр зөөлгэндэ гаргаша ехэ, тиигэжэ гүрэндэ ехэ хохидол ушаруулагдана гэжэ тэмдэглэхэ.

Хүдөө ажахын продуктнууд промышленна предприятинуудта буйлуулагдахадаа, бэлэдхэлэй болон худалдаа наймаанай организацинуудаар дамжуулан ябуулагдахадаа гаргашань үшөөл ехэ.

Хүдөө ажахын продуктнуудай бэлэдхэлэй үнэ сэн доошолуулха гээшэ нютагай партийна, советскэ, бэлэдхэлэй организацинуудай шухала зорилгонь болохо ёһотой гэжэ КПСС-эй ЦК-гэй Пленум тоолоно. Бэлэдхэлэй организацинуудай хүдэлмэриие саашадань һайжаруулха, бэлэдхэлэй, худалдаа наймаанай организацинуудта үлүү шатануудые үгы болгохо, хүдөө ажахын продуктнуудые бэлэдхэхэ, хадагалжа байха, буйлуулха ба худалдажа байха үедөө эзэн бусаар хандажа, гээлтэ хоролто хэдэг ябадалые усадхаха, гаргашануудые эрид хороохо, бэлэдхэгдэһэн продуктнуудые гутаангүй, шанарыень муудуулангүй гүйсэд һайнаар хадагалжа байха талаар шухала хэмжээнүүдые абаха.

5. Колхозно байгуулалтые саашадань хүгжөөхэ, хүдөө ажахын продуктнуудые абалгаяа ехэ болгохо, городууд болон хүдөө нютагуудай ажалшадай ажана һайн байдалые бүри саашадань һайжаруулха хэрэгтэ хараалагдаһан хэмжээ-ябуулгануудай тон ехэ удхашанартай байһаниие колхозниигуудта, РТС, МТС болон совхозуудай хүдэлмэрилэгшэдтэ, бүхы ажалшадта үргэнөөр тайлбарилан ойлгуулжа байха гэжэ партийна, советскэ, профсоюзна болон комсомольско организацинуудые уялгалха.

Колхоз, совхозуудта газар тариалангай, мал ажалай ашаг шэмэ абалгаяа саашадань дээшэлүүлхэ хэрэгтэ мүнөө бүхы анхаралаа хандуулжа, партийна организацинууд, советскэ болон хүдөө ажахын органууд 1958 ондо хүдөө ажахын продуктнуудые үйлэдбэрилхэ, гүрэндэ тушааха талаар абаһан социалистическэ уялгануудыень, гүрэнэйнь түсэбые колхоз, совхоз бүхэнөөр, район, область, хизаар, республика бүхэнөөр, заатагүй дүүргүүлхэ зэргэтэй.

6. Уялгата тушаалгые, МТС-эй хүдэлмэриин түлөө натура түлбэриие болюулхада, хүдөө ажахын продуктнуудые бэлэдхэхэ шэнэ гурим болон услови бии болгоходо газараа һайнаар ашаглахын, техникэеэ улам бүтээсэ ехэтэйгээр хэрэглэхын, ажалайнгаа бүтээсые дээшэлүүлхын, эдлүүриин газарай 100 гектар бүридэ валовойшье, товарнашье продукци ехээр абахын, продукциин өөрынь үнэ сэн доошолуулхын тулада колхозуудай, колхозниигуудай үүсхэл эдэбхиие саашадань бадаруулха байна гэжэ КПСС-эй ЦК-гэй Пленум тоолоно. Иигээд байхадаа оромнай эдеэ хоолой зүйлдэ хүн зонойнгоо, түүхэй эдтэ промышленностиингаа хэрэглэмжые гүйсэдөөр хангаха, саашадаа хүдөө ажахын продуктнуудые бэлэдхэлэй, арад зоной хэрэглэдэг эд товарнуудай гүрэнэй рознично сэнгүүдые доошолуулха арга олгохо байна.

***

Хүдөө ажахын продуктнуудые бэлэдхэхэ гурим, худалдан абаха сэн болон услови хубилгалгаар хараалагдаһан хэмжээ-ябуулганууд бухы совет арадта һайшаагдаха, тиин оронойманай экономикын түргэнөөр ургаха, ажалшадай энхэ байдалай һайжарха, орон дотороо коммунистическэ общество амжалтатайгаар байгуулха найдамтай үндэһэ һуури болохо, хүдэлмэришэн анги, тариашадай хоорондохи хани барисаае саашадань бэхижүүлхэ хэрэгтэ туһалха гэжэ найдажа байһанаа КПСС-эй Центральна Комитедэй Пленум мэдүүлнэ.

Советскэ Бурят-Монголой 35 жэлэй ой

Д. ЦЫРЕМПИЛОН,
БМАССР-эй Верховно Соведэй
Президиумэй Түрүүлэгшэ

I.

Энэ жэлэй июлиин 6-да республикымнай ажалшад Агуухэ Октябриин ашаар мандаһан Бурят-Монголой Автономно Советскэ Социалистическэ Республикынгаа 35 жэлэй ойе һайндэрлэхэнь.

Граждан дайнай гал дүлэн соогуур Совет засагай дайсадтай хатуу шанга тэмсэл соогуур бурят арад эрхэ сүлөөгөө оложо, засаг түрэтэй болоһон байна. 1921 оной апрелиин 25-да Зүүн Сибириин Бурят-Монголой Центральна Комитет бии болгогдоо һэн. Тиигээд Дально-Восточно республикын Эмхидхэлэй суглаанай апрелиин 27-ной тогтоолоор Бурят-Монголой автономно область байгуулагдаһан байна. Тэрээндэ Баргажанай, Агын, Сухын, Хориин аймагууд ороһон юм. Зүгоор энэ автономи бүхы газар дээрээ засагаа ябуулдаггүй байгаа. Юундэб гэхэдэ, автономи гансал бурят арадта хамаатай байһан юм.

1921 оной сентябриин 1-дэ ВЦИК-эй Президиум РСФСР дотор бурят зонтой автономно область бии болгохо шухала гэжэ тоолоһон байна. Тиигээд сентябриин 23-да бурят-монгол ажалшадай Эмхидхэлэй съезд зарлагдажа, автономно область тогтоогдоһон байгаа.

1922 оной ноябрьда, Алас Дурна зугтэ Совет засагай тогтоогдоһоной һүүлдэ нэгэниинь—Иркутска губернидэ, нүгөөдэнь Дально-Восточно республикада байһан автономно областьнуудые нэгэдүүлхэ асуудал гараа һэн.

1923 оной майн 30-да ВЦИК-эй Президиум иимэ тогтоол баталан абаһан байгаа: «Сибириин, Алас Дурнын бурят-монголнуудай автономно областьнуудые Дээдэ-Үдэ түб хототойгоор нэгэ Бурят-Монголой социалистическэ Советскэ республика болгон нэгэдүүлхэ».

Бурят-Монголой АССР байгуулагдажа, бурят арадай түүхэдэ тон ехэ удхашанартай событи, ленинскэ национальна политикые хэлбэришэгүйгөөр бэелүүлжэ байһанай тодо гэршэ болоһон байна. Агуухэ Октябриин социалистическэ революциин илан мандаһанай ашаар бурят арад КПСС-эй хүтэлбэри доро хэдэн зуун жэлэйнгээ түүхэдэ анха түрүүшынхеэ өөһэдын гүрэн түрэтэй болоһон, социалистическэ общественэ бүхы талаарнь хүгжөөхэ, байгуулха үргэн ехэ арга боломжонуудтай болоһон байна.

Революциин урда тээ бурят нютаг хаанта Россин эгээл гээгдэнги, мартагдашанхай заха, хизаар, сүлэлгэ, каторгын, харанхы, барга балар байдалтай орон байһан юм. XVII-дохи зуунжэл болотор, Бурят ороной Россида һайн дураараа оротор бурят арадай олон зуун жэлэй түүхэдэ бурилшье барга харанхы, уйтай мунхаг үе саг байгаа. Харин булимтарагшадай олон тоото добтолго, дээрмэдэлгэһээ, баяшуулайнгаа тухиралтаар өөһэд хоорондын хёмороонһоо ажалша арад зон үхэжэ дууһажа, зобожо тулижа байһан юм.

Ородой гүрэндэ бурят арадай һайн дураараа хамтаран ороһон ушар тон ехэ түрүү удхашанартай байгаа. Тиигэжэ харин эзэмдэгшэдэй дарлалтаһаа сүлөөрһэн, ород арадай хүгжэнги ажахые, культурые халан абаха таарамжатай арга боломжо бии болоһон байна. Экономическашье, эрхынгээшье талаар бурят арадай байра байдалай балай һайжараашьегүй һаань, тэрэ сагһаа хойшо ород, бурят арадуудай ахадуугэй хани барисаан саг ошохо тума бэхижэжэ, һайжаржа байгаа. Ажалша зон ангиин дарлагшадайнгаа—помещигүүд-капиталистнуудайнгаа засаг түрын урдаһаа суг хамта тэмсэжэ захалһан байна.

Бурят ороной Россин гүрэндэ ороһон үдэрһөө хойшо 300 жэл болоожо байна. Тиимэһээ бурят, ород арадуудай хоорондохи хани барисаан үни холын, хэдэн зуун жэлэй түүхэтэй болоно. Хуби заягаа агуухэ ород арадтай холбоһондоо, мүнөө Россин Федерациин, Советскэ Союзай арадуудай алдарта бүлэ соо оршожо байһандаа бурят арад омогорхоно.

Бурят арадай ниитын ажабайдалай хүгжэлтэдэ эндэ сүлэгдөөд нютагжаһан Россин түрүү үзэл бодолтон—декабристнууд аха дүү Бестужевууд, Торсон, Кюхельбекер, Глебов, Муравьев, Шимков гэгшэд ехэ нүлөө үзүүлээ. Манай арад декабристнуудые—бүри XIX зуунжэлэй эхин багта хаанта засагай урдаһаа бодоһон түрүүшын тэмсэлшэдые мартадаггүй.

Росси дотор капитализмын хүгжэхэтэй хамта, ородой пролетариат дарлуулжа байһан арад зоной, арадуудай аша туһые хамгаалагша болон политическэ тэмсэлдэ бодоо һэн. Агуухэ Ленинэй байгуулһан Коммунистическэ партиин хүтэлбэри доро ородой хүдэлмэришэн анги Россин бүхы газар дайда дээрэ, тэрэ тоодо Бурят орондо хаанта засагые унагаахын түлөө айхабтар шанга революционно тэмсэл дэлгэрүүлжэ захалһан байгаа. Ородой хүдэлмэришэн ангиин үмэнэ, тэрэнэй авангард бологшо большевигүүдэй партиин үмэнэ дарлагдажа байһан арадууд өөһэдынгөө эгээл үнэн сэхэ, аша туһысэнь хэлбэришэгүйгөөр хамгаалагшые олоһон байна.

Үгытэй таряашадтай хамта, оронойнгоо дарлагданги арадуудай национальна сүлөөрэлгын түлөө тэмсэлэй дэмжэлгэтэйгээр, Россин пролетариат шэн зоригто, баатар тэмсэл хэжэ, Агуухэ Октябриин социалистическэ революциин түүхэтэ илалта түйлаһаниинь мэдээжэ. Тэрэ гэһэнһээ хойшо манай ороной бүхы арадуудай түүхэдэ, политическашье, экономическашье, культурнашье ажабайдалдань шэнэ үе саг—капитализмын хүмэрин унажа, шэнэ социалистическэ байгуулалтын мандан тогтохо үе саг захалһан байна.

Агуухэ Октябриин түүхэтэ илалтын үдэрнүүдһээ, илангаяа Бурят-Монголой АССР-эй байгуулагдаһанһаа хойшо экономикомнай, түхэл маягаараа национальна, удхаараа социалистическэ культурамнай бүхы талаараа хүгжэжэ захалаа. Россин Федерациин, агуухэ Советскэ Союзай арадуудай эбдэршэгүй бата нэгэдэлтэй бүлэ соо Бурят-Монголой ажалшад, Коммунистическэ партиингаа хүтэлбэреэр ажахын, культурна байгуулалтадаа шэнэ шэнэ амжалтануудые туйлаа.

II.

Автономно республикын тогтоһонһоо хойшо 35 жэл соо Советскэ Бурят-Монголой түхэл шарай тад ондоо болон хубилаа. Илангаяа индустриализациин талаар тон ехэ амжалтануудтайбди.

Совет гүрэнэй туһаламжын ашаар республикымнай ажалшад дайнай урда тээхи табанжэлнүүдэй үедэ ашагта малтамал абаха, шэл хэхэ, транспортна машина бүтээхэ, ой модоной, загаһанай, мяханай болон һүнэй промышленность бии болгожо, хүгжөөгөө.

Тэдэ жэлнүүдтэ республика дотор түрүү техникээр зэбсэгжэнхэй 300 гаран предприяти баригдаа һэн. Хуушанай предприятинууд ехээр һэльбэн заһагдаһан байгаа.

Манай городууд танигдахагүйгөөр хубилаа. Түб хото Улан-Удэмнай, тэрэшэлэн анхандаа хүдэлмэришэдэй посёлогууд байһан Городок, Гусиноозерск тосхонууд мүнөө индустриальна томо городууд болоо. Каменск, Онохой, Выдрино болон бусад олон хүдэлмэришэдэй посёлогууд урган бодобо.

Социалистическэ промышленностиин ургахатай хамта, хүдэлмэришэн анги, мэргэжэлтэй интеллигенци олон болоо. Республикымнай предприятинуудта 3307 инженернүүд, технигүүд ажаллана. Бурядуудай дундаһаа хүдэлмэришэдэй, инженерно-техническэ хүдэлмэрилэгшэдэй кадрнууд урган гараа.

Оронноймнай промышленностиин, тэрэ тоодо Бурят-Монголой промышленностиин саашадаа бүри түргэнөөр хүгжэхэ хэрэгтэ КПСС-эй XX съездын түүхэтэ шиидхэбэринүүд, тэрэшэлэн парти, правительствын һүүлэй үеын тогтоолнууд тон ехэ үүргэ дүүргээ. Социалистическэ промышленностиие саашадань хүсэ ехэтэйгээр хүгжөөхэ тухай Ленинэй хараа шугам эдэ түүхэтэ документнүүд дотор харагдана. Партиин заабаринуудые хэлбэришэгүйгөөр бэелүүлжэ байһанай ашаар алба-захиргаанай хоорондо байдаг элдэб һаалтанууд усадхагдажа, үүсхэл эдэбхи гаргаха бүхы арга боломжонууд бии болгогдоо. Мүнөө һайн байһанаа харуулжа байһан экономическа захиргаанай районууд бии болгогдожо, арадай ажахын Соведүүд байгуулагдаа.

Республикадамнай Бурят-Монголой экономическо-административна районой арадай ажахын Совет байгуулагдажа, БМАССР-эй промышленностиие хүгжөөхын түлөө партиин, Советскэ правительствын анхарал оролдолгоёо гаргажа байдагыень харуулна. Арадай ажахын Соведтэ 90 гаран томо предприятинууд дамжуулан үгтөө. Совнархоз бии болгогдожо, байгаалиингаа баялигуудые, республикынгаа үйлэдбэриин хүсэнүүдые бүри һайнаар хэрэглэхэ арга олгохонь.

Промышленность болон барилгые хүтэлбэрилгэсэ парти, правительствын шэнэдхэн хубилгаһанай ашаар арадай ажахын бүхы һалбаринуудые хүгжөөлгэдэ шэнэ амжалта туйлаха арга олдоо. Бурят-Монголой промышленность валовой продукци гаргаха түсэбөө 1957 ондо 102,8 процент дүүргээ. Үнгэрэгшэ жэлдэ республикымнай промышленность 2,6 миллиард түхэригэй продукци бүтээн гаргаһан байна. 1953—1957 онуудта хэдэ хэдэн гол шухала зүйлнүүдые үйлэдбэрилэн гаргалга һураггүй дээшэлбэ. Шулуу нүүрһэ абалга 2 дахин, электроэнерги —1,5 дахин, сонхын шэл —1,5 дахин, хюрөөдэгдэһэн модо гаргалга—1,7 дахин гэхэ мэтээр дээшэлһэн байна.

Республикымнай промышленность мүнөө жэлдэшье түсэбөө амжалтатайгаар дүүргэжэ байна. 1958 оной 5 һара соо республикын промышленность түсэбөө 105,8 процент дүүргээ.

Бурят-Монголоймнай промышленностиин саашадаа хүгжэхэ арга боломжонууд баясамаар ехэ. Зургаадахи табанжэл соо шэнэ предприятинууд бодхоогдожо, мүнөө хүдэлжэ байгаа предприятинууд үргэдхэгдэжэ, һэльбэн заһагдажа, промышленностьмнай улам хүгжэхэ болоно.

Электрын хүсэн ехээр абтадаг болохо. ПВЗ-гэй ТЭЦ-ын хүсэн 2 дахинһаа үлүүгээр ехэ болгогдохо. Тэрэшэлэн Тимлюйскэ заводой, Галуута-Нуурай шахтын электростанцинууд үргэдхэгдэжэ, промышленностимнай энергиин хүсэн ехэ болгогдохо юм.

Сэлэнгэ мүрэн дээрэ гидроэлектростанци барихын тулада энэ табанжэл соо технико-экономическа дүнгүүдынь тодорхойлогдохо. Сэлэнгэ мүрэн электроэнергиингээ хүсэнэй талаар Днепрһээ үлүү юм.

Мяха-консервын комбинат, шэлэй механизированнэ завод ехээр һэльбэн заһагдаха, сэмбын фабрикада шэнэ шэнэ түхэсэрэлгэнүүд тодхогдохо байна.

Селендумын мотор-заһабарилгын заводой база дээрэ модо болбосоруулгын промышленностьда хэрэглэгдэхэ станогуудые бүтээн гаргаха предприяти байгуулагдажа эхилээ.

... ондо 525 колхоз байгаа һаа, 1958 ондо 209 болоо.

Республикын хүдөө ажахы мүнөө таряанай, силос хуряадаг, хартаабха малта-[illegible]

Агын округ оруулалсахада Байгалай үмэнэдэ 1911 ондо бурят һурагшадай тоомиин лэ 708 хүн байгаа. Тэрэ үедэ дунда һургуули огтолон байгаагүй.

[illegible] (ТАСС-эй тусхай корреспондент). Чехословакиин коммунистическэ партиин XI съезд эндэ съезднүүдэй ордон соо нээгдээ.

Ороной бүхы нютагуудһаа ерэһэн съездын делегадууд үглөөнэй юһэн часта заседанинуудай зал соо суглараа. Олон айлшад—ниислэл хотын ажалшадай түлөөлэгшэд, шэнжэлхы ухаанай, соёл культурын ажал-ябуулагшад, Арадай армиин түлөөлэгшэд эндэ байлсаа.

КПЧ-гэй ЦК-гэй нэгэдэхи секретарь А. Новотный, ЦК-гэй политбюрогой гэшүүд В. Широкий, В. Копецкий, Я. Доланский, Р. Барак, З. Фирлингер болон Чехословакиин коммунистическэ партиин бусад хүтэлбэрилэгшэдэй, КПСС-эй делегациие толгойлогшо, КПСС-эй ЦК-гэй Президиумэй гэшүүн, секретарь А. И. Кириченкын, ахадүү коммунистическэ, хүдэлмэришэнэй партинуудһаа КПЧ-гэй XI съездэ ерэһэн делегацинуудай хүтэлбэрилэгшэдэй президиумдэ ерэжэ һуухадань сугларгшад нэрьемэ альга ташалгаар угтаа. «Парти мандаха болтогой!», «Советскэ Союз мандаха болтогой!», «Эб найрамдал мандаха болтогой!» гэһэн юрөөлнүүд табигдаа. Зал соо «Ура» хашхаралдаан удаан саг соо болоо.

КПЧ-эй ЦК-гэй политбюрогой гэшүүн Вильям Широкий съездые нээгээ. Делегадуудые, съездэ ерэһэн коммунистическэ, хүдэлмэришэнэй партинуудай түлөөлэгшэдые тэрэ халуунаар амаршалаа.

Чехословакиин арадай агуухэ хүбүүн, хүдэлмэришэн ангиин хэрэгэй түлөө үнэн сэхээр тэмсэгшэ А. Запотоцкиин, X болон XI съездын хоорондохи үе соо наһа бараһан КПЧ-гэй ажал-ябуулагшадай, тэрэшэлэн уласхоорондын хүдэлмэришэнэй хүдэлөөнэй элитэ ехэ ажал-ябуулагшад Болеслав Берудэй, Марсель Кашенэй болон бусадай дурасхаалые ёһолхыень В. Широкий дуудхаа. Сугларагшад бултадаа хүл дээрээ бодожо зогсоо. Чехословакиин Республикада социализм байгуулгые түгэсхэхэ гэһэн уряатайгаар XI съезд үнгэржэ байна гэжэ үгэ хэлэгшэ онсолон тэмдэглээ. Чехословакиин арадай ажабайдалайнгаа бүхы һалбаринуудта угаа ехэ амжалта туйлаһан тухай тобшоор тогтохо зуураа, тэрэ иигэжэ хэлээ. КПСС-эй XX съездын агуухэ түүхэтэ удхашанартай байһан тухай. Чехословакиин хүдэлмэришэн ангиин улам ехээр үүсхэл гаргажа, республика дотороо социалистическэ байгуулалтые саашадань хүгжөөхэ хэрэгтэ съездын шиидхэбэринүүдэй гол эшэ үндэһэ боложо үгэһэн тухай тэрэ хэлээ

Уласхоорондын коммунистическэ хүдэлөөнэй улам бэхижэжэ байһые В. Широкий тэмдэглэһэн байна. Уласхоорондын коммунистическэ хүдэлөөнэй улам ургажа байһые коммунистическэ, хүдэлмэришэнэй партинуудай түлөөлэгшэдэй Москвада болоһон Зүблөөн эли тодоор харуулһан байна. Дэлхэйн 56 элдэб оронуудай коммунистическэ, хүдэлмэришэнэй партинуудай түлөөлэгшэд съездэ ерээ гэжэ үгэ хэлэгшэ мэдээсээ.

КПСС-эй, Хитадай коммунистическэ партиин болон ахадүү бусад партинуудай түлөөлэгшэдые делегадууд угаа ехэ дэбжэлтэтэйгээр угтаа. «Ура» хашхаралдаан болоо.

Чехословакиин коммунистическэ партиин XI съездые КПЧ-гэй ЦК-гэй даалгабаряар В. Широкий нээгдэһэн дээрэ соносхобо.

Иимэ зүбшэхэ зүйлнүүдые съезд баталан абаа:

1. КПЧ-гэй Центральна Комитедэй тоосоото элидхэл, мүнөө үедэ табигдажа байһан гол зорилгонууд (элидхэлшэ КПЧ-гэй ЦК-гэй нэгэдэхи секретарь нүхэр Антонин Новотный).
2. Чехословакиин коммунистическэ партиин Центральна шалгалтын комиссиин тоосоото элидхэл (элидхэлшэ КПЧ-гэй ЦК-гэй Центральна шалгалтын комиссиин түрүүлэгшэ нүхэр Иозеф Штетка).
3. Чехословакиин коммунистическэ партиин Центральна Комитедые һунгалта.
4. Чехословакиин коммунистическэ партиин Центральна шалгалтын комиссиие һунгалта.

Съезд президиум болон комиссинуудые һунгаа.

Удаань зүбшэхэ зүйлэй нэгэдэхи асуудалаар элидхэл хэхын тулада А. Новотныда үгэ үгтөө.

[illegible] промышленностиин хүдэлмэрилэгшэдэй национальна федерациин жэл бүриин конференциие июниин 17-до нээхэ зуураа, федерациин түрүүлэгшэ Джеймс Миллс ядерна зэбсэг туршалга болюулхыень Англиин правительствые баадхахын тулада бүри ехээр оролдолго гаргахые уряалаа. Атомна, водородно зэбсэг туршалгые болюулха гэжэ Советскэ Союзай шиидхэбэри гар-[illegible] баясхалан хүргэжэ болохо байна».

Барилгын хүдэлмэришэдэй байдал тухай хэлэхэдээ, Англида тэдэнэй нилээд олониинь ажал хүдэлмэригүйдэнэ гэжэ Миллс мэдээсэбэ. Апрельдэ 60 мянга гаран хүдэлмэригүй барилгашад бии байгаа. Энэ хадаа жэлэй урда тээхидэ орходоо 25 шахуу процентээр олон юм.

ОАР-эй национальна һайндэр

КАИР, июниин 18. (ТАСС). Египедһээ Англиин сэрэгүүдэй гаража ошоһонһоо хойшо хоёр жэлэй ой мүнөөдэр гүйсэбэ. Арабуудай Нэгэдэмэл Республикын арадууд июниин 18-най үдэрые национальна һайндэр гэжэ тоолоно. Энэ үдэр Египедэй республикын байгуулагдаһанһаа хойшонхи табан жэлэй ойтой тудалдаа.

Национальна һайндэртэй дашарамдуулан эрхэ сүлөөгэй, бэеэ даанхай байдалай, Англиин эзэмдэлгэһээ ороноо сүлөөлхын түлөө Египедэй арадай хэһэн тэмсэл тухай түрүү бэшэгүүдые, бусад материалнуудые газетэнүүд толилоо.

Египедһээ Англиин эзэмдэлгын сэрэгүүдые хүсэдөөр гаргалга ороной түүхын хүгжэлтэдэ шэнэ үеэ эхин болоһон байгаа гэжэ «Аль Гумхурия» газетэ түрүү бэшэг соогоо заана.

Номгон океан дээрэ ядерна бомбо туршалгын хойшолонгууд

БАНГКОК, июниин 17. (ТАСС). Таиландын хэблэлэй мэдээсэһэнэй ёһоор, һүүлэй үдэрнүүдтэ Таиландын газар дээрэ радиоактивна бороо хура ороо. «Атомые амгалан ажалда хэрэглэхэ» гэһэн национальна организациин генеральна секретарь д-р Чанг Ратанарат мүнөөдэр корреспондентнүүдтэ мэдүүлгэ хэхэдээ иигэжэ хэлээ. Һүүлэй үедэ ороһон бороонуудһаа хойшо агаартахи тооһоной радиоактивна хүсэниинь бүри ехэ болоо гэжэ Бангкодтохи, Чиенгмайдахи, Убондохи болон Наконрачасимдэхи ажаглалтын постнууд элирүүлһэн байна. Номгон океан дээрэ американска болон английска ядерна зэбсэгүүдэй туршалгадаһанай һүүлээр агаарай радиоактивна байлгань хододоо дээшэлдэг гэжэ Чанг Ратанарат тэмдэглэбэ.

Бундесверые атомна, ракетнэ зэбсэгээр хангалгые буруушаалга

СОФИ, июниин 18. (ТАСС). Болгариин Арадай суглаанай президиумэй, бюрогой болон гадаадын хэрэгүүдые эрхилхэ комиссиин хамтын заседани үсэгэлдэр болоо.

Баруун Германиин армиие атомна болон ракетнэ зэбсэгээр хангаха тухай ФРГ-гэй бундестагай шиидхэбэри гаргаһантай дашарамдуулан, бусад оронуудай парламентнуудта СССР-эй Верховно Соведэй хандаһан тухай, энээн тушаа Чехословакиин Республикын Национальна суглаанай хэһэн мэдүүлгэ тухай Арадай суглаанай бюрогой түрүүлэгшэ Фердинанд Козовский мэдээсэл хэбэ.

Зүбшэн хэлсэлгын һүүлээр, Арадай суглаанай президиум, Арадай суглаанай бюро болон Арадай суглаанай гадаадын хэрэгүүдые эрхилхэ комисси хадаа Баруун Германиин армиин атомна болон ракетнэ зэбсэгүүдээр хангагдаха гэжэ байһан тушаа деклараци баталан абаа.

Деклараци соонь иигэжэ тэмдэглэгдэнэ. Германиин милитаристнуудай һүжэрөөһэн дайнай хүндэ хойшолонгууд болон бэрхэшээлнүүдые үшөө мартаагүй байһан болгар арадай нэгэн һаналта эрмэлзэлгэдэ хүсэдөөр зохилдуулан, Арадай суглаанай президиум, Арадай суглаанай бюро болон гадаадын хэрэгүүдые эрхилхэ комисси хадаа Баруун Германиин армиие атомна болон ракетнэ зэбсэгээр хангабал Европодо мүн бүхы дэлхэй дээрэ эб найрамдалай хэрэгтэ аюул тохёолдуулха гэжэ СССР-эй Верховно Соведэй, Чехословакиин Республикын Национальна суглаанай үгэһэн сэгнэлтые хүсэдөөр зүбшөөжэ байһанаа элитээр мэдүүлнэ.

Үһөөгөө абаха гэһэн эрмэлзэлгэеэ нюудагшьегүй тиимэ милитаристнуудай гарта атомна, ракетнэ зэбсэг үгэхэ гээшэ гурбадахи дэлхэйн дайнда бэлэдхэхэ замда шэнэ алхам, эб найрамдалда дуратай бүхы арадуудта убайгүй муухай шэнэ заналта болоно гэжэ деклараци соо хэлэгдэнэ. Болгариин Арадай Республикын урда талын зарим хүршэ[illegible]рэй газар дээрэ Америкын Холбоото Штадуудай баалалтаар атомна ракетнэ базануудай байгуулагдажа байһанда анхарал хандуулха шухала гэжэ Арадай суглаанай президиум, Арадай суглаанай бюро болон гадаадын хэрэгүүдые эрхилхэ комисси тоолоно. Иимэ ябуулганууд Балканай арадуудта хоротой байхаһаа гадна, эб найрамдалай аюулгүй байдалай зоно байжа ша[illegible]даха, байха ёһотойшье орон нютагта бэрхэтэй хэсүү байдал тохёолдуулха байһые онсолон тэмдэглэхэ гээшэ уялгамнай гэжэ тоолонобди гээд деклараци соо заагдана.

Ливандахи байдал

БЕЙРУТ. июниин 18. (ТАСС). Ливанай оборонын министерствын толилһон коммюнике соо иигэжэ хэлэгдэнэ. Һүүлэй үдэрнүүдтэ Ливанай арми ороной зарим районуудта тагнуул хэхэ зорилгоор байлдаанuудые хэһэн байна. Бусад районуудта Ливанай армиие восстани хэгшэд добтолоо. Шуф райондохи Бейт Эд-Дин городто Ливанай армиин частьнууд добтолго хээ. Бекаа шадар восстани хэгшэд муниципалитедэй байшанда добтолго хээд, сухариһан байна. Триполи городто восстани хэгшэд Ливанай армиие ехээр буудаа. Июниин 18-най үглөөгүүр болотор Триполидо шанга тулалдаан болоһон байна. Алишье талаһаа хохидол болоо. Бейрудта үсэгэлдэр намдуушаг байгаа. Городто дүрбэн бомбо тэһэрээ. Магазинууд хаалтатай байгаа.

Бейрудэй портын хүдэлмэри за[illegible]дагайранхай. 12 судна ашаагаа буулгуулангүйгөөр тэндэһээ бусаа. Табан пароход ашаагаа буулгуулха гэжэ оролдонгүйгөөр энэ портһоо бүри үни гаража ошоһон байна гэжэ «Дур» газетэ мэдээсэнэ.

Юрын үедэ Бейрудэй портдо 1[illegible] судна үдэр бүри ерэдэг байһан юм.

Редактор Ц. Ц. ЦИБУДЕЕВ.

КПЧ-гэй XI съезд дээрэ А. Новотнын хэһэн элидхэл

ПРАГА, июниин 18. (ТАСС). Чехословакиин коммунистическэ партиин XI съезд дээрэ КПЧ-гэй ЦК-гэй тоосоото элидхэл хэхэдээ КПЧ-гэй ЦК-гэй нэгэдэхи секретарь Антонин Новотный иигэжэ мэдүүлээ. Чехословакиин хүдэлмэришэн анги социалистическэ гүрэн байгуулаа. Энэ гүрэн буржуазна гүрэнһөө ямар илгаатайб гэхэдэ, гражданиинуудтаа эрхэ сүлөө олгохоһоо гадна, тэдэнэй ажана тэнигэлэнээр, культурнаар ажаһууха эрхэ байдал бии болгоо.

Социалистическэ харилсаануудта үндэһэлэн, арадай бүхы ажахы, хамагай түрүүндэ промышленность бурьялма түргэнөөр хүгжэнэ гэжэ элидхэлшэ тэмдэглээ.

Чехословакида хүниие хүнэй мүлжэхэ ябадал усадхагдажа, социализмын үндэһэ һуури байгуулагдаа. Манай социалистическэ лагерьта ородог байһан, Советскэ Союзтай бата бэхи холбоотой байһан ушар, манай туйлаһан амжалтанууд орон дотороо социализм хүсэн түгэсөөр байгуулха удаадахи зорилго табиха арга боломжо олгоо гэжэ А. Новотный мэдүүлээ.

Арадай ажахын холын хараата хүгжэлтэ тухай хэлэхэдээ, А. Новотный иигэжэ тэмдэглээ. 1965 ондо 1957 онойхитой сасуулбал, промышленна үйлэдбэри 90—95 процентээр, хүдөө ажахын үйлэдбэри 40 процентээр хүгжэхэ. Ойрын жэлнүүдтэ хүдөө нютагуудта хамтын томо ажахыда оролго гол түлэб түгэсхэгдэхэ юм гэжэ элидхэлшэ тэмдэглээ. 1965 ондо арад зоной юумэ хэрэглэлгэ 1957 онойхитой сасуулбал, 45 тухай процентээр дээшэлхэ юм.

Уласхоорондын асуудалнуудта тогтоходоо, А. Новотный иигэжэ хэлээ. Баруун Германиие саашадань зэбсэглэхэ, илангаяа боннско армиие атомна, ракетнэ зэбсэгээр хангаха хэрэгтэ эсэргүүсэн үсэд шанга тэмсэл хэхэ гээшэ хойшолуулашагүй шухала зорилгомнай болоно гэжэ Чехословаки тоолоно. Хэрбээ ФРГ-гэй правительство зэбсэгжэлгэ үргэлжэлүүлхэ хараа бодолһоо арсаад, Баруун Германиие атомна зэбсэггүй орон нютагта оруулхые зүбшөөгөө һаань, Чехословаки иимэ орон нютагта оролсохоор бэлэн байна гэжэ элидхэлшэ тэмдэглээ.

Дээдэ зэргэтэнэй зүблөөн уласхоорондын түгшүүрилтэ шанга байдалые һуларуулха хэрэгтэ туһалжа болохо гэжэ тэмдэглэхэ зуураа, иимэ зүблөө зарлаха хэрэгые баруун гүрэнүүдэй удааруулжа байһые А. Новотный буруушаагаа.

Чехословакиин дотоодын хэрэгүүдтэ империалистнуудай хамааралсаха гэһэн һэдэлгые эрид шууд буруушааха зуураа, Зүүн Европын оронууд тушаа асуудал табигдаха ёһогүй юм гэжэ элидхэлшэ мэдүүлээ.

Үнгэрһэн үе соо уласхоорондын коммунистическэ хүдэлөөн хүсэн түгэлдэрөөр, шууд сэхээр хүгжөө гэжэ А. Новотный онсолон тэмдэглээ. Манай хүдэлөөнэй түрүү отряд бологшо Советскэ Союзай Коммунистическэ партиин XX съезд бүхы коммунистическэ хүдэлөөе ехээр зоригжуулаа гэжэ А. Новотный хэлээ.

Чехословакиин коммунистическэ парти уласхоорондын революционно хүдэлөөнэй бата бэхи найдамтай отряд болоно гэжэ заагаад, ревизилэн шалгаха ябадалтай тэмсэл хэхэ шухала гэжэ онсо тэмдэглэхэ зуураа, Югославиин коммунистнуудай союзай VII съездын баталан абаһан СКЮ-гэй программые шүүмжэлһэн байна.

Индонезиин правительствын сэрэгүүд үймөөшэдтэ эсэргүү ябуулга хэһээр

ДЖАКАРТА, июниин 18. (ТАСС). Минахаса гэжэ хахад аралай (Хойто Сулавеси) зүүн эрье дээрэ бууһан Индонезиин правительствын сэрэгүүд үймөөшэдэй штаб-квартирын байдаг Манадо город тээшэ түргэнөөр дабшажа ябана гэжэ Антара агентство дамжуулаа. Тонгалет, Каудитан, Лангсат, Леланг болон бусад һууринуудай ажалшад правительствын сэрэгүүдые һайнаар угтан амаршалаа. Эдэ һуурин газарнуудта үймөөшэдэй 30 солдат, нэгэ офицер плендэ абтаһан байна.

Элдэб мэдээсэлнүүдэй ёһоор, Манадо город хүсэд бүһэлэн хүреэлэгдэһэн байна.

[Р]едактора 46-32, зам. редактора—32-74, отв. секретаря—27-37, отделов: партийной жизни и экономики—47-59, пропаганды и местной информации—35-14, [пись]ем трудящихся и переводов—24-74, корректорская—32-67, бухгалтерия—37-32. Для междугородных переговоров—16.

Типография Министерства культуры Бурят-Монгольской АССР. Зак. № 3128.